

İKİ ÖNEMLİ GEÇİŞ (TRANSİT) KENTİ EDİRNE VE İZMİR’DE DÜZENSİZ TRANSİT GÖÇ: POLİTİKALAR ve DOĞURGULARINA SINIRDAKİ İSYANLAR

N. Ela GÖKALP ARAS¹

ÖZET

Avrupa Birliği (AB), göç hareketlerini ve dış sınırlarını kontrol etmek için birçok farklı politika aracı ve programı hayata geçirmektedir. AB özellikle düzensiz göçe yönelik olarak bu kategoride yer alan göçün kontrolü için delokalizasyon stratejisine başvurmakta ve bu yaklaşımını güvenlik ve ekonomi odaklı söylemler ile desteklemektedir. Bu bağlamda, düzensiz göç konusunda AB üye ve üçüncü ülkelere farklı politikalar empoze ederken, bu politikaların söz konusu ülkelerde ve bu ülkelerde sınırlarda yer alan geçiş kentlerindeki doğurguları da farklı olmaktadır; ancak mevcut literatürde çalışmaların ve politik söylemlerin özellikle makro düzeyde transit ülkelerin karşılaştığı sorunlar ve düzensiz göçün önlenmesine dair sahip oldukları sorumluluklara odaklandığı; ancak mezo düzeyde geçiş kentlerinde düzensiz transit göçü kolaylaştıran ya da engelleyen aktörler ve ağlar üzerindeki etkilerine ve düzensiz transit göçmenlere ilişkin yeterince çalışma olmadığı görülmektedir.

Bu çalışma, AB’nin göç ve iltica politikasının özellikle ‘düzensiz göç’ boyutunun Türkiye’deki doğurgularını çoklu-düzye ve çoklu-alan yaklaşımı ile analiz etmektedir. Söz konusu makro politikaların mezo ve yerel düzeyde iki önemli geçiş şehrindeki (Edirne ve İzmir’de etnografik politika analizi) düzensiz göçle ilişkili sosyal ağlar üzerindeki doğurguları politika uygulayıcılar, sosyal ağlar, örgütler ve göçmenlerin algıladıkları ve deneyimledikleri ile ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: AB- Türkiye İlişkileri, Göç ve İltica Politikaları, Düzensiz Transit Göç, Transnasyonel Sosyal Alanlar (Sınır/Transit/Geçiş Kentleri), Sosyal Ağlar

GİRİŞ

Son yıllarda, genel olarak göç hareketleri bu alandaki mevcut ulusal ve uluslararası politikalar üzerinde önemli değişiklikler yaratırken; düzensiz göç² ve özellikle transit ülkelerden hedef ülkelere 'düzensiz transit göç', 1990'ların başından itibaren dikkat çekici ölçüde artan bir ivmeyle önem kazanan göç kategorilerinden biri olmuştur. Bu son derece kompleks kategori, vize politikalarından, göçmen kaçakçılığına, iltica politikalarından insan ticaretine uzanan birçok politika alanı ile yakından ilişkilidir. Bu nedenle ‘düzensiz göç’ genel olarak ‘kısıtlayıcı göç politikaları’ içinde değerlendirmekle birlikte farklı politikalar, mevzuatlar ve operasyonel düzeyde de farklı uygulama araçlarıyla ilişkilidir. Düzensiz göçe ilişkin özellikle hedef ülkelerde

¹ Yrd.Doç.Dr. N. Ela GÖKALP ARAS, Gediz Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde öğretim üyesidir.

² Bu çalışmada ‘düzensiz göç’; kişilerden ziyade eylemler yasadışı ya da yasal olarak nitelendirilebileceğinden, göç sırasında ikamet edilen ülkenin kanunları ile ihtilafı ifade edecek şekilde kullanılmaktadır. Bu nedenle özellikle ‘yasadışı’ yerine ‘düzensiz’ ifadesi tercih edilmektedir.

Bu çalışma 3-7 Eylül 2014 tarihlerinde Karaburun, İzmir’de düzenlen 9. KARABURUN BİLİM KONGRESİ için hazırlanmıştır. Söz konusu çalışma taslak nitelikte olup, araştırmacının izni olmadan ve referans verilmeden alıntı yapılmaması rica olunur.

söz konusu nüfus hareketlerinin kontrol edilmesi ve girişlerin önlenemediği noktalarda da düzensiz göçmenlerin transit³ veya kaynak ülkeler tarafından geri kabulüne ilişkin bu ülkeler üzerindeki baskı, artan göçmen sayısına paralel olarak gün geçtikte artmaktadır.

Günümüzde ulus devletler düzensiz transit göçmenler gibi ‘istenmeyen’ yabancıların sınırlardan girişi ve sınırlar içinde kalışının kontrolünü sağlamak için oldukça kapsamlı ve ne yazık ki çoğu kez insan hakları ihlallerine neden olan düzenlemelere başvurmaktadırlar. Bu kapsamda dış sınırlarını kontrol etmek ve üye devletlerdeki mevcut politikaların eksikliklerine cevap verebilmek için Avrupa Birliği (AB), düzensiz göç konusunda üye olmayan ülkelere yönelik ‘dışsallaştırma’ olarak adlandırılan ve sınırların üçüncü ülkelere taşınması ile kaynak ülkeler ve transit ülkelerle işbirliği yapılması şeklinde özetlenebilecek yaklaşım doğrultusunda birçok politika aracı ve programı hayata geçirmektedir. AB, düzensiz göçe yönelik olarak göçün kontrolü için delokalizasyon stratejisine başvurmakta ve bu yaklaşımını güvenlikleştirme ve ekonomi odaklı söylemler ile desteklemektedir. Öte yandan düzensiz göç için kesin sayılardan bahsetmek mümkün olmadığından bu göç kategorisine ilişkin söylemleri destekleyen rakamların birçoğu genel bir ‘tahmin’ ortaya koymanın çok da ötesine geçememektedir. Yakın zamanda hayata geçirilen geniş kapsamlı AB destekli bir araştırma projesinde⁴ AB ve üye ülkelerdeki mevcut ‘düzensiz göçmen’ sayısının 2008 yılında 2,8 milyon ile 6 milyon arasında olduğu ifade edilmektedir. Benzer şekilde, bu alandaki yeni tarihli iki çalışmada⁵ da AB27 için aynı nüfusa yönelik olarak rakamlar 1,9 milyon ile 8 milyon olarak verilmektedir. Ayrıca AB’nin dış sınırlarının muhafaza birliği olarak ifade edilebilecek, AB Üye Ülkelerinin Dış Sınırlarının Yönetimi için Operasyonel İşbirliği Ajansı (FRONTEX)⁶ tarafından hazırlanan Yıllık Risk Analizi Raporu’na göre (2014: 7), sınırlardaki düzensiz göçmen tespitleri 2013 yılında bir önceki yıla göre % 48’lik bir artışla 107.365 olarak tespit edilmiştir. AB açısından Schengen Bölgesi nedeniyle AB’nin kendi içindeki iç sınırları ortadan kalkarken, dış sınırlarının da önemi artmış ve FRONTEX’in kurulması ile bu sınırlarının kontrolünün önemi de bir kez daha vurgulanmıştır. Dolayısıyla AB açısından özellikle mevcut düzensiz göçmen sayıları kadar transit üçüncü ülkelere ve kaynak ülkelere gelen ve gelme potansiyeli bulunan ‘düzensiz göçmenler’ de büyük önem taşımaktadır.

³ Transit ülkeler kısaca coğrafi olarak kaynak ve hedef ülkeler arasında ve uluslararası göç güzergahları üzerinde bulunan ve geçici nüfus hareketlerini kontrol etmek durumunda kalan ülkeler olarak tanımlanabilirler.

⁴ AB tarafından desteklenen “CLANDESTINO Projesi” (Daha fazla bilgi için: <http://research.icmpd.org/1244.html>, Erişim 14.03.2013).

⁵ Vesela KOVACHEVA ve Dita VOGEL (2009). “The Size of the Irregular Foreign Resident Population in the European Union in 2002, 2005 and 2008: A Dynamic Aggregate Country Estimate”, Working Paper No. 4/2009, Database on Irregular Migration, Hamburg Institute of International Economics, Hamburg, pp. 9, <http://irregular-migration.hwwi.net/> (Erişim 17.02.2013); Christal MOREHOUSE and Michael BLOMFIELD (2011). Irregular Migration in Europe, Migration Policy Institute, Washington, DC: Migration Policy Institute, pp. 1.

⁶ Avrupa Birliği Üye Ülkelerinin Dış Sınırlarının Yönetimi için Operasyonel İşbirliği Ajansı, "Frontex" (Fransızca: Frontières extérieures, dış sınırlar) ya da Avrupa Birliği Sınır Güvenliği Birimi, AB üyesi ülkelerin komşularıyla olan sınırlarının korunmasını ve güvenliğini sağlamak amacıyla oluşturulmuş bir AB kurumudur. AB’ye üye olmayan komşu ülkelere olan sınırlarının güvenliğinin sağlanması, ulusal sınır muhafızları arasında işbirliği yapılmasını ve sınırlarla ilgili risk analizleri oluşturulması amacıyla kurulmuştur. 3 Ekim 2005 tarihinde hizmete giren kurumun genel merkezi Polonya’nın başkenti Varşova’da bulunmaktadır ve AB’ye yeni katılan ülkelere genel merkezini kurduğu ilk dairedir. (Daha fazla bilgi için: <http://www.frontex.europa.eu/>).

Bu çalışma 3-7 Eylül 2014 tarihlerinde Karaburun, İzmir’de düzenlen 9. KARABURUN BİLİM KONGRESİ için hazırlanmıştır. Söz konusu çalışma taslak nitelikte olup, araştırmacının izni olmadan ve referans verilmeden alıntı yapılmaması rica olunur.

Bu çerçevede AB, göç politikasını dış politikasının bir aracı olarak kullanırken, operasyonel düzeyde her ülke için farklı program ve politika araçlarını benimsemektedir. Bu bağlamda, düzensiz göç konusunda AB üye ve üye olmayan ülkelere farklı politikalar ve önlemler empoze ederken, bu politikaların söz konusu ülkelerdeki doğurguları da farklı olmaktadır. AB’nin göç ve iltica politikalarının düzensiz göçe ilişkin boyutunun etkilerinin incelenmesi adına sadece bir ‘kaynak’ ülke olmayan, 1990’lardan bu yana AB açısından önemli bir ‘transit’ ülke olarak da tanımlanan; ancak son yıllarda bir ‘hedef’ ülke olma yolunda önemli değişimler gözlenen Türkiye bu alandaki politikaların doğurgularının incelenmesi adına son derece önemli bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. 1999 yılında AB tarafından aday ülke statüsü tanınan ve Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanlarının 17 Aralık 2004 tarihli Zirvesinde aldığı karar doğrultusunda 3 Ekim 2005 tarihinde yapılan katılım konferansı ile AB’ye katılım müzakerelerine başlayan Türkiye açısından da AB müktesebatının “Adalet, Özgürlük ve Güvenlik” başlığı altında yer alan iltica ve göç politikası bu alandaki politika ve uygulamalar adına son derece önemli bir itici güç ve dış etken olmuştur. Bu nedenle Türkiye’de düzensiz transit göçe ilişkin politikaların doğurguları incelenirken bu alandaki yasal mevzuat ve uygulamalar AB’nin iltica ve göç alanındaki dışsallaştırma politikası ve Türkiye’ye özel yaklaşımının da incelenmesi gerekmektedir.

Uluslararası göç sistemleri içinde önemli bir rol oynayan Türkiye, ana hedef olarak tanımlanabilecek Avrupa’ya uzanan göç yollarında ülkeyi bir geçiş ülkesi olarak kullanan göçmenler için önemli bir transit ülkedir. Bugün, siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar yaşayan birçok ülkeden yüz binlerce göçmen ve sığınmacı Türkiye’ye gelmekte, bazıları bu ülkeyi hedef ülke olarak benimserken bazıları ise göç hareketlerine Türkiye’den geçerek devam etmektedir. Türkiye’nin düzensiz transit göçe ve aynı zamanda kitlesel göç hareketlerine ilişkin bölgesel rolü 2011 yılında başlayan Arap Baharı, Suriye’deki gelişmeler, Irak’ta Irak ve Şam İslam Devleti’ne (İŞİD) ilişkin gelişmeler ile daha fazla artmıştır. Bu kapsamda 12 Ağustos 2014 tarihi itibariye Türkiye’de bulunan ve resmi olarak kayıtlara geçmiş geçici koruma altındaki sadece Suriyeli sayısı 822,128’e ulaşmıştır.⁷ Oysa bu rakam ne düzensiz göçmen statüsündeki ne de liberal vize politikası nedeniyle seyahat belgeleri ile ülkede ikamet eden Suriyelileri kapsamaktadır. Bir yandan söz konusu nüfusa ait rakamlar yükselirken bir yandan da ‘yakın bir zamanda döneceklerdir’ şeklindeki ‘geçicilik’ temelli yaklaşım ile izlenen kısa vadeli yanlış politikalar, popülist yaklaşımlar ve etnik çatışmalara neden olacak söylemler nedeniyle ülke içinde mevcut nüfus ile çatışmalar da başlamış bulunmaktadır. Bu nedenle Türkiye’nin kendi ihtiyaçları doğrultusunda uzun erimli ve entegrasyon boyutunu da içeren uluslararası koruma ilkelerine de saygılı göç politikalarına ihtiyacı bir aday ülke olarak AB’ye uyum sürecinin de ötesinde gün geçtikçe artmaktadır.

Türkiye’nin düzensiz (transit) göçe ilişkin önemli rolüne rağmen bu alandaki çalışmalar ve düzensiz göçün doğası gereği özellikle de istatistiki veriler oldukça sınırlıdır. Çalışmanın konusu olan ‘düzensiz transit göç’e ilişkin Türkiye’deki rakamlara ve mevcut durum analizine

⁷ <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224> (Erişim 18.08.2014)

Bu çalışma 3-7 Eylül 2014 tarihlerinde Karaburun, İzmir’de düzenlen 9. KARABURUN BİLİM KONGRESİ için hazırlanmıştır. Söz konusu çalışma taslak nitelikte olup, araştırmacının izni olmadan ve referans verilmeden alıntı yapılmaması rica olunur.

bakıldığında ilk çalışmalar 1990’larda karşımız çıkmaktadır.⁸ FRONTEX tarafından hazırlanan yıllık raporlarda ise daha güncel veriler yer almaktadır. 2012 tarihli FRONTEX raporu (2012: 14) Türkiye’nin düzensiz transit göçe ilişkin önemli bir ülke olduğunu AB sınırındaki düzensiz girişlerin % 56’sının Türkiye-Yunanistan sınırında gerçekleştiğini ifade ederek vurgulamaktadır. 2013 Avrupa Komisyonu İlerleme Raporu (2013: 65-66) ise Türkiye’nin “transit ülke” kadar bir “hedef ülke” de olduğunu vurgularken, Türk makamları tarafından yakalanan düzensiz göçmen sayısının 2012’de 47.510’a ulaşarak, 2011 yılı rakamlarına göre %7’lik bir artış gösterdiğini ifade etmektedir. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Yabancılar Hudut İltica Dairesi verileri incelendiğinde, 1995-2009 döneminde yakalanan düzensiz göçmenlerin sayısı yılda ortalama 55.000 ‘ye ulaştığı ve sınırlarda ya da ülke içinde yakalanan göçmenlerin toplam sayısının da 797.000 civarında olduğu görülmektedir (İçduygu, 2012: 20). Dolayısıyla Türkiye’ye ilişkin resmi rakamlar AB kaynaklarından çok da farklılık göstermemektedir. 2012 yılında sınırlarda yakalanan düzensiz göçmen sayısını AB kaynaklarına yakın şekilde 42.690 olarak ifade etmektedir.⁹ Ancak düzensiz transit göçe ilişkin rakamların temel olarak sınırlardaki tutuklamalara ilişkin olduğu ve bu nedenle de genel trend, rotalar ve artış ya da azalışa ait bilgi vermekle birlikte düzensiz göçün kompleks ve dinamik yapısı gereği gerçek rakamları aktarmaktan oldukça uzak olduğu ifade edilmelidir, zira söz konusu rakamlara yakalanmadan geçişi başaran düzensiz transit göçmenler dahi olmadığı gibi bir çok göçmenin bu geçişi birden fazla defa denemesi nedeniyle tekerrürler de mevcuttur. Şüphesiz bu rakamlara örneğin çalışmada mekansal odağı olan Edirne ve İzmir’e istinaden Ege Denizi veya Meriç nehrinde hayatını kaybeden ve bulunamayan göçmenlerin de eklenmesi bir gerekliliktir. Yine 2000-2010 yılları arasında Emniyet Genel Müdürlüğü verilerine göre Türkiye’de yakalanan toplam 700.000 düzensiz göçmenin 473.000’inin, yani yaklaşık yüzde 68’inin potansiyel transit göçmen olarak değerlendirilmektedir (İçduygu, 2012: 23). Bu da bizi dalgalanmalara rağmen yıllık 45.000 ortalama transit göçmenin yakalandığı çıkarımına götürürken, alan çalışması sırasında makro ve meso düzeyde gerçekleştirilen görüşmelerde kanun yapıcı ve uygulayıcılar (yerel düzeyde) tarafından da bu rakamlar doğrulanmış ve yakalananlar kadar yakalanamayanlar da olduğu varsayımıyla toplam düzensiz transit göçmen sayısı için yaklaşık yıllık 80-100.000’in genel kabul gördüğü gözlemlenmiştir.

Mevcut literatüre bakıldığında hedef ülkeler ile transit veya kaynak ülkelerin politika ve uygulamalarının analiz edildiği ve karşılaştırıldığı; ancak politikaların etki analizine ilişkin çalışmaların son derece kısıtlı olduğu görülmektedir. Kaynak ve hedef ülkelere ilişkin çalışmaların varlığına rağmen, transit ülkeler özellikle de transit ülkelerde sınırdaki geçiş kentleri ve bu kentler kadar düzensiz transit göçmenlere ilişkin çalışmalar son derece azdır. Ancak şu bir gerçektir ki hedef ülkelerdeki kısıtlayıcı göçmen ve iltica politikaları, özellikle de AB’nin düzensiz göçe yönelik göç ve iltica politikaları içindeki sert önlemleri nedeniyle Türkiye gibi transit ülkeler söz konusu göçmenler için uzun bekleyiş süreleri yaşadıkları bir ‘araf’ halini almaktadır. Göçmenlerin yaşadıkları bu belirsizlik ve arada kalmışlık durumu için Gordenker

⁸ IOM (1994). Transit Migration in the Russian Federation, Geneva; IOM (1994). Transit Migration in Hungary, Geneva; IOM (1996). Transit Migration in Turkey, IOM Information Programme, Budapest; IOM (2003). Irregular Migration in Turkey, Working Paper, No: 12. 3

⁹ http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-yasadisi-gocle-mucadelesi-.tr.mfa (Erişim 18.08.2014)

Bu çalışma 3-7 Eylül 2014 tarihlerinde Karaburun, İzmir’de düzenlen 9. KARABURUN BİLİM KONGRESİ için hazırlanmıştır. Söz konusu çalışma taslak nitelikte olup, araştırmacının izni olmadan ve referans verilmeden alıntı yapılmaması rica olunur.

(1987: 213), “araf (limbo)” ifadesini kullanmakta ve transit göçmenleri şöyle betimlemektedir: “ulaştıkları yerde kabul edilmeyen ve geldikleri yere dönemeyenler”; ancak düzensiz transit göçmenler kadar sınırlardaki karşılaşmalar ve söz konusu politikaların transit ülkeler ve geçiş kentlerine etkisi de son derece önemli bir çalışma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

İşte bu çalışma, “İsyanın Görünmeyen Yüzleri: Düzensiz Göçmenler ve Mülteciler” başlıklı oturum kapsamında göçü özellikle de ‘düzensiz transit göçü’ kısıtlayıcı göç politikalarının doğurgularına, Gordenker’in ifadesiyle “arafta kalan ve istenmeyen” ve çoğu kez görünmez, düzensiz transit göçmenlerin ve sınırlardaki geçiş şehirlerindeki karşılaşmaların isyanına ışık tutmayı hedeflemektedir. Çalışmada makro düzey olarak sınıflanan sınırlayıcı göç politikalarının, transit ülkeler ve özellikle de geçiş kentleri ile düzensiz transit göçmenler üzerinde önemli doğurgularına ve beklenmeyen sonuçlarına mezo ve mikro düzeylerde odaklanılmaktadır. Bu çerçevede makro düzey politikalar olarak AB’nin iltica ve göç politikalarının düzensiz transit göç boyutu ile Türkiye’nin ilgili politikaları ve uygulamaları geçiş (transit) sınır kentleri olan Edirne ve İzmir’de meso düzeyde analiz edilmektedir. Bir başka deyişle, aslında kapitalizmin nesnel yapısındaki 21. yüzyıla özgü dönüşümlere önemli bir örnek teşkil eden göç politikalarının sonuçlarına odaklanılmaktadır. Çalışma, Söz konusu politikalar eleştirel yaklaşan çalışma, göçün güvenlikleştirildiği ve ekonomi politiğinin ağırlık kazandığı günümüzde, Ege Denizi veya Meriç nehrinde hayatını kaybeden düzensiz transit göçmenlerin hayaletlerinin ve onlarla sınırlarda karşılaşmaların isyanına ses vermeye çalışmaktadır. Bu kez egemenler merkez ya da bir başka deyişle ‘kaynak’ ülkeler ve onların göç politikaları iken isyanın adı da ‘düzensiz transit göçmenler ve sınırdaki karşılaşmalar’dır.

Çalışma, yazarın Temmuz 2010- Mart 2013 zaman aralığında Ankara, İzmir ve Edirne’de yürüttüğü etnografik bir politika analizi niteliğindeki alan çalışmasının mezo düzeye ilişkin sonuçlarını ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, çalışmanın sadece Edirne ve İzmir’de söz konusu düzeyde gerçekleştirilen 78 yarı yapılandırılmış görüşmenin bulguları sunulmaktadır. Ancak bu bulgulardan önce son derece dinamik ve geçişken bir göç kategorisi olan ‘düzensiz transit göç’ün kavramsallaştırılması ve doğurguları incelenen politikalarla kısaca değinilmesi gerekmektedir.

DİNAMİK VE KOMPLEKS BİR GÖÇ KATEGORİSİ: DÜZENSİZ TRANSİT GÖÇ

Son derece politize edilmiş bir göç kategorisi olmasına rağmen üzerinden uzlaşılmış ve genel kabul görmüş ortak bir tanım, düzensiz göç için mevcut değildir. Doksanlı yıllarda mevcut göç kategorileri içinde farklı biçimlerde yer alan, dinamik ve karmaşık bir kavram olarak ortaya çıkan “yasadışı göç”, terim olarak tarihte ilk kez 1920’lerde Kore ve Çin’den gelen göçmenlere yönelik olarak Sovyetler’de ve 1930’larda Yahudiler için Filistin’de karşımıza çıkmaktadır (Cvajner ve Sciortino, 2010: 390). Öte yandan ‘düzensiz göç’ için gerek kavramsal gerekse de yaygın kullanım açısından dönem noktasının 1970’lerde Avrupa ekonomilerinde yaşanan ekonomik durgunluk olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ekonomilerini yeniden inşaa eden Avrupa ülkeleri kapılarını ucuz işgücü için göçmenlere açarken, 1970’lerde yaşanan ekonomik durgunluk sonrasında göçmen kabulünde daha seçici olmaya başlamışlardır. Bu dönem sonrasında istenilen özellikleri taşımayan göçmenlere artık

Bu çalışma 3-7 Eylül 2014 tarihlerinde Karaburun, İzmir’de düzenlen 9. KARABURUN BİLİM KONGRESİ için hazırlanmıştır. Söz konusu çalışma taslak nitelikte olup, araştırmacının izni olmadan ve referans verilmeden alıntı yapılmaması rica olunur.

sadece ‘aile birleşmesi’ ya da ‘uluslararası koruma’ gibi gerekçelerle izin verildiği; ancak önemli büyüklükte bir nüfusa da “istenmeyen göçmenler” olarak yaklaşıldığı görülmektedir. Bugün ise “yasal ve yasadışı göçmen” karşıtlığı gerek politik tartışmaların gerekse de günlük pratiklerin önemli bir parçası haline gelmiş durumdadır.

İçduygu (2012: 20), düzensiz göçmenleri “ülkede kalmalarına hukuken izin verilmeyen göçmenlerle ilgilidir; üçüncü bir ülkeye geçerken Türkiye’yi kullanan kişileri, ya da gerekli belgeleri olmadan ülkede kalan ya da çalışan kişiler” olarak tanımlamaktadır. Uluslararası Göç Örgütü (International Organization for Migration/ IOM, 2004: 34) tarafından “kaynak, transit ve hedef ülkelerin düzenleyici normları dışında ve onlarla ihtilaf halinde gerçekleşen göç” şeklinde tanımlanan ‘düzensiz göç’e ilişkin farklı tanımlamalar mevcuttur. Kaynak ülkelerin perspektifinden geçerli bir pasaport veya seyahat belgesi olmaksızın ya da idari gereklilikler yerine getirilmeksizin ülkenin terkedilmesiyle gerçekleşen uluslararası bir hareket iken; hedef ülkeler açısından ise düzensiz göç için daha çok yasadışı giriş, ikamet veya çalışma vurgusunun olduğu görülmektedir. Çalışma açısından önem teşkil eden AB müktesebatında da ortak bir tanım yer almamakla birlikte, 2008 tarihli Konsey Geridönüş Yönergesi’nde¹⁰ düzensiz göç bir üçüncü ülke vatandaşının üye ülkelerin topraklarında Schengen Sınırlar Kanunu’nun 5. Maddesi ile veya söz konusu üye ülkenin giriş ve ikamet kuralları ile ihtilaf halinde olması şeklinde tanımlanmaktadır.

Düzensiz göçe ilişkin olarak göçmenlerin bu kategoride sınıflandırılmasına neden olabilecek birçok yol ve neden bulunurken, mevcut literatürde de “yasadışı (illegal)”, “gizli (clandestine)”, “belgesiz/dokümansız (undocumented)”, “izinsiz (unauthorised)” şeklinde farklı kullanımlarla da karşılaşılmaktadır. ‘Düzensiz göç’ kategorisinde, örneğin bir ülkeye gizli yollarla ya da sahte belgelerle girenler veya vize/ çalışma izinlerinin süreleri dolmasından sonra ülkeyi terketmeyenler; sahte evlilik, sahte evlat edinme yoluyla veya öğrenci statüleri olmadığı halde bu statüde ülkede ikamet edenler; göçmen kaçakçıları ya da insan tacirleri tarafından istismar edilen kişiler ya da iltica sistemini kendileri istismar eden kişiler yer alabilmektedir. Genel olarak, düzensiz göçe ilişkin olarak bir ülkeye göç, giriş ya da ikamet etmek için mevcut yasal şartlara uymayan kişilerin göç hareketi şeklinde bir tanımlama yapılması mümkündür. Ancak özellikle ‘düzensiz göç’ ile ‘iltica’ arasında ayırım yapılması önemlidir. Şu bir gerçektir ki sığınmacılar ve mülteciler zaman zaman göçmen kaçakçılarına başvurabilmekte ya da düzensiz yolları kullanmakta ya da kullanmak durumunda kalmaktadır. Öte yandan aslında gerçekten uluslararası korumaya ihtiyacı olmayan kişilerin de geçici veya sürekli oturma izni kazanma umuduyla sığınma kanallarına başvurdukları da bilinmektedir. Sonuç olarak günümüzde ‘iltica’ ve ‘düzensiz göç’ arasındaki çizginin de bir hayli bulanıklaştığı bir gerçektir. Kaynak ülkelerde yaşanan ciddi ekonomik krizlerin ve açlık tehlikesinin sonucu olarak ülkelerini zorunlu olarak terketmek zorunda kalan kişilerin ekonomik nedenlerle gönüllü göç eden grup içinde değerlendirilmesi ve uluslararası koruma başvurularının reddi bu çizgiyi biraz daha

¹⁰ Council Directive 2008/115/EC on of 16 December 2008 on common standards and procedures in Member States for returning illegally staying third-country nationals, retrieved from <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:348:0098:0107:EN:pdf> (Erişim 10.07.2013).

Bu çalışma 3-7 Eylül 2014 tarihlerinde Karaburun, İzmir’de düzenlen 9. KARABURUN BİLİM KONGRESİ için hazırlanmıştır. Söz konusu çalışma taslak nitelikte olup, araştırmacının izni olmadan ve referans verilmeden alıntı yapılmaması rica olunur.

bulanıklaştırır ve kişileri düzensiz göç ya da göçmen kaçakçılara yönlendiren önemli faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

İçduygu (2012:20) Türkiye’deki düzensiz göçü iki ayrı kategoride ele almaktadır: “transit göç” “döngüsel (veya dairesel/circular) ve iş amaçlı göç”. Morehouse and Blomfield (2011:4) ise son derece farklı şekillerde ortaya çıkabilen bu göç kategorisi için nedenleri sınıflayarak aslında oldukça kapsamlı bir tanım ortaya koymaktadır: 1. Yasadışı giriş (yasadışı sınır geçişi); 2. Sahte dokümanlarla giriş; 3. Yasal dokümanlar kullanarak; ancak bu belgelerde yanlış bilgi vererek giriş yapmak; 4. Vizesiz sehayat dönemi veya geçici ikamet izninin süresi dolduktan sonra ülkeyi terketmemek (over-stayers); 5. İkamet izninin yenilenmemesi veya ikamet için gereken kuralların ihlali ile kaybedilen yasal statü sonucu düzensiz statüye geçmek; 6. Ebebeynleri nedeniyle düzensiz göçmen statüsü ile doğmak (düzensizlik içine doğmak); 7. Sığınma prosedürü sırasında kaçmak ya da sığınma başvurusunun reddedilmesi sonrasında ülkeyi terketmemek; 8. Kaynak ülkelerin yasal ya da pratik nedenlerle geridönüş kararını baskı ile uygulaması ve bu uygulamada başarısızlık (devletin hatası olarak). Bu çalışmanın odak noktası başta Avrupa olmak üzere batıdaki bir ülkeye göç etmek amacıyla Türkiye’yi transit bir ülke olarak kullanmak niyetinde olan düzensiz göçmenlerdir. Ancak yukarıda verilen düzensizlik halleri nedeniyle sığınmacı ve mültecilerin de ‘düzensiz’ statüye düşen bölümü de çalışma açısından önemlidir. Özellikle Türkiye’ye özel bir uygulama nedeniyle düzensiz ve zorunlu göçmenler arasındaki fark bulanıklaşmaktadır. Türkiye, 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi’ne¹¹ yönelik olarak saklı tuttuğu “coğrafi kısıtlama”¹² nedeniyle, Avrupa dışından gelen sığınmacılara mülteci statüsü vermezken; geri-göndermeme ilkesi nedeniyle bu kişilerin sığınma başvuruları sonlanana ve mültecilik statüsü kazanıp güvenli bir üçüncü ülkeye yerleştirilmelerine kadar ülkede geçici olarak İçişleri Bakanlığı tarafından belirlenen ‘uydu kentlerde’ ikametlerine izin vermektedir. Bu birkaç aydan birkaç yıla uzanan bekleme süresinde Türkiye’deki kabul koşullarının yetersizliği ve mültecilik statüsünün nihai durumda alınamayacak olması nedeniyle uluslararası koruma altında olan ya da olması gereken göçmenlerin de göçmen kaçakçılara başvurdukları ya da düzensiz göçmen olmalarına neden olacak edimler nedeniyle bu statüye girdikleri de görülmektedir. İşte bu nedenle Gordonker’in tasvir ettiği “araf”, Türkiye’de düzensiz transit göçmenler ve sığınmacılar için çok daha geçerli bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öte yandan ‘transit göç’, düzensiz göçten çok daha kompleks ve dinamik bir göç kategori olarak karşımıza çıkmaktadır. Düzensiz göç ile yakından ilişkili olan ve birçok kez birbirleri yerine ya da yan yana kullanılan ‘transit göç’ ise 1990’ların başında, yarattığı sosyal, ekonomik ve politik etkiler nedeniyle özellikle Avrupa için jeopolitik ve aynı zamanda politik olarak

¹¹ 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi ve 1967 tarihli EK protokole Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 14 Aralık 1950 tarih ve 429 (V) sayılı kararıyla toplanan konferansta kabul edilmiş, 28 Temmuz 1951 tarihinde Cenevre’de imzalanmış ve 43. maddeye uygun olarak 22 Nisan 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşmeyi 24 Ağustos 1951 tarihinde imzalamış ve 29 Ağustos 1961 tarihinde onaylamıştır. (Sözleşme metni için <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/179-199.pdf> (Erişim 06.10.2013).

¹² 11 Nisan 2013 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanmasiyal kanunlaşan ve maddelerinin tamamının 11 Nisan 2014 tarihinde yürürlüğe girdiği Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) da söz konusu coğrafi kısıtlamayı saklı tutmuştur.

Bu çalışma 3-7 Eylül 2014 tarihlerinde Karaburun, İzmir’de düzenlen 9. KARABURUN BİLİM KONGRESİ için hazırlanmıştır. Söz konusu çalışma taslak nitelikte olup, araştırmacının izni olmadan ve referans verilmeden alıntı yapılmaması rica olunur.

kavramsallaştırılan bir kategori olarak karşımıza çıkmaktadır. Göçmenlerin kaynak ve hedef ülke arasında yer alan bir transit ülkede düzenli ya da düzensiz şekilde belirsiz bir süre için ikamet etmesi şeklinde tanımlanabilecek ‘transit göç’ kategorisinde, göçmenlerin hedef ülkeye varmak için göç hareketlerine devam edeceği varsayımı söz konusudur. Ancak transit göçmenlerin çoğu kez transit ülkelerde ve bu çalışmaya da konu olan Edirne ve İzmir gibi geçiş şehirlerinde (“gateway cities”, Glick-Schiller ve Çağlar, 2007& 2011) birkaç aydan birkaç yıla uzanan süreler için sıkışıp kaldıkları ve hedef ülkelere planladıkları göç hareketlerini sürdüremedikleri görülmektedir. Bazıları ise ne geldikleri ülkelere geri dönebilmekte ne de planladıkları şekilde hedefledikleri ülkelere ulaşabilmektedirler.

Düzensiz göç ağırlıklı olarak kaynak ülkelerden ziyade hedef ve transit ülkelerin endişe ettiği ya da politika ürettikleri bir alan olarak görülebilir. Hedef ülkelerde bir yandan karar vericiler düzensiz göçü azaltmaya yönelik politikalar üzerinde çalışırken, öte yandan da söz konusu politikalar düzensiz göçün olumsuz etkilerini vurgulayan söylemlerle gerekçelendirilmektedir.

Bu kategoriye ilişkin ilk tanımlama ‘düzensiz göç’ e ilişkin çalışmaların da yoğun olarak başladığı 1990’larda Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomi Komisyonu (United Nations Economic Commission for Europe- UNECE) yapılmıştır. UNECE (1993:7) transit göçü “nihai hedef olarak bir başka ülkeye göç etme niyeti ile bir ülkede göç halinde bulunmak” olarak tanımlarken Avrupa Konseyi (2004) transit göçmeni “yasal ya da düzensiz şekilde ikamet ettiği ülkeyi üçüncü bir ülkeye göç için terketme niyeti bulunan yabancı” olarak tanımlamaktadır. Parlamentolar Birliği ise (Inter- Parliamentary Union, Geneva, 2005: 4) benzer şekilde transit göçmenleri “sürekli olarak bir başka ülkeye göç etme niyetiyle bir ülkede geçici olarak ikamet eden yabacılar” şeklinde tanımlamaktadır. İçduygu (2005:1) tarafından ise transit göç “bir ülkeye bir başka ülkeye göç etme niyeti ile göç edenler” şeklinde tanımlanmaktadır.

Bu tanımlamalardan da görüldüğü üzere transit göçü diğer göç kategorilerinden ayıran en önemli unsurlar, ‘zaman, mekan ve göçmenlerin niyetidir’. Papadopoulou (2005: 4) ise transit göçe bir kategori yerine bir “durum” olarak yaklaşırken ‘transit göçü’, “yasal ya da yasadışı olarak ikamet edilen ülkede, yapısal etkenler olarak ilgili politikalar ve bireysel etkenler olarak da sosyal/ aile ağlarının değerlendirilmesiyle bir göçmenin bir başka ülkede bir başka üçüncü ülkeye göç edip etmemesiyle sonuçlanacak belirsiz süreli ikametidir” şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanımlama ışığında, bu çalışmada da ‘transit göç’ bir kategoriden ziyade bir koşullara bağlı olarak değişkenlik gösteren bir ‘süreç’ olarak ele alınmakta ve düzenli ya da düzensiz şekilde transit ülkelerde belirsiz bir süre için geçici olarak ikamet eden ve bir başka ülkeye göçü nihai hedef olarak en azından niyet bazında taşıyan göçmenlere ait göç hareketi olarak tanımlanmaktadır.

AVRUPA BİRLİĞİ- TÜRKİYE İLİŞKİLERİNDE DÜZENSİZ TRANSİT GÖÇ

Göç, özellikle de ‘düzensiz göç’, son otuz yılda en dinamik ve önemli politika alanlarından biri haline gelirken, AB’nin de önemli gündem maddelerinden biri olarak yerini almıştır. Sadece üye ülkeler için değil aynı zamanda adalet ve içişlerinin bir uzantısı olarak üçüncü ülkelerle de işbirliğini “dışsallaştırma (externalization)” yaklaşımıyla kullanan önemli bir dış politika başlığıdır (Boswell 2003: 619). Ortak dış sınırların kontrol edilmesi kaygısıyla; iltica ve göç politikası artık sınır kontrolleri,

Bu çalışma 3-7 Eylül 2014 tarihlerinde Karaburun, İzmir’de düzenlen 9. KARABURUN BİLİM KONGRESİ için hazırlanmıştır. Söz konusu çalışma taslak nitelikte olup, araştırmacının izni olmadan ve referans verilmeden alıntı yapılmaması rica olunur.

güvenlik, organize suçlar, terorizm, insan kaçakçılığı ve insan ticareti gibi başlıklarla bir arada alınan ve güvenlik politikasının neredeyse bir uzantısı haline gelen bir dış politika alanıdır (Niemann, 2013; Gökalp-Aras and Şahin- Mencütek, forthcoming).

AB’nin iltica ve göç politikasının ‘düzensiz göç’ boyutunun Türkiye’ye etkilerinin anlaşılabilmesi için mevcut güvenlik teorilerinin yanı sıra “Avrupalılaşıma (Europeanization)” ve Türkiye’nin aday ülke olmakla birlikte “üçüncü ülke statüsüne” ilişkin olarak “Dışsallaştırma (Externalization)” teorilerinin incelenmesi gerekir; ancak bu çalışmada bu bölüm kısa tutulacak ve sadece önemli tanımlara yer verilecektir. Ardından “dışsallaştırma”nın iltica ve göç alanında Türkiye’ye özel araçlarına, düzenlemelerine ve uygulamalarına bakıldıktan sonra alan çalışmasının bulgularına değinilecektir.

Avrupalılaşıma, AB politika süreçleri içinde tanımlanan ve konsolide edilen ve ardından ulusal (aynı zamanda yerel) söylemin, siyasi yapıların ve kamu politikalarının mantığı içinde tüzel kişilik kazandırılan; politika yapıları ve formal ve informal kuralların, prosedürlerin, politika paradigmalarını , yaklaşımların, işlerin yapılma biçimlerinin ve orak inanç ve normların inşaa, difüzyon ve kurumsallaşması sürecidir. Avrupalılaşıma, en basit şekilde AB üyesi ülkeler ve Norveç, İsveç gibi üye olmayan ancak birçok alanda ortak uygulamalarla yarı-üye statüsündeki ülkeler için geçerli iken ‘Dışsallaştırma’ üye olmayan üçüncü ülkelere AB mevzuatının etkisi olarak ifade edilebilir. Ancak son yıllardaki çalışmalar, Türkiye’deki iltica ve göç alanındaki gelişmelerin analizinde AB’nin önemli bir dış etken olarak “Avrupalılaşıma” perspektifinden incelenmesi gerektiğinden hareketle “Avrupalılaşımanın” Türkiye gibi üye olmayan; ancak aday ülke statüsüne sahip ülkeler için de geçerli olduğunu ortaya koymaktadır (Kale, 2005; İçduygu 2011a ve 2011b; Schimmelfennig, 2012).

“Avrupalılaşıma”ya ilişkin ilk tanımlama 1990’larda karşımıza çıkmaktadır: “Avrupa Topluluğu’nun politik ve ekonomik dinamiklerinin, giderek artan bir şekilde örgütsel mantığa ya da ulusal siyaset ve politika yapma süreçlerindeki mantığa yön verdiği ve şekillendirdiği bir süreçtir” (Ladrech, 1994: 70). Benzer şekilde Vink de bu süreci ulusal politikaların artan şekilde AB düzeyinde verilen kararlara göre belirlenmesi ve şekillenmesi şeklinde bir tanımlama yapmaktadır (2002:1, 13). Öte yandan ‘dışsallaştırma’ boyutuna göç politikaları perspektifinden odaklanıldığında iddia edilebilir ki özellikle iltica ve göç alanındaki AB politikalarının AB sınırlarını aşacak şekilde AB üyesi olmayan ülkelerin ilgili politika ve uygulamalarının AB sınırlarındaki istenmeyen göçmenlerin engellenmesi temel amacıyla kullanılmaktadır. Bu bağlamda Doukoure and Oger 2007 tarihli çalışmalarında (ss. 2) iltica ve göç politikalarına özel ‘dışsallaştırmayı’: Avrupa’nın kendi göç politikasının dış politika olarak yeniden üretilmesidir. Bu süreçte söz konusu politikaların ve külfet paylaşımının Avrupa sınırlarını aşarak, sınır ülkelerine taşıdığı ve özellikle de göç yönetimi politikalarının düzensiz göçe ilişkin olarak kaynak ve hedef ülkeleri Avrupa’nın çıkarlarını gözetecek şekilde etkilediği vurgulanmaktadır.

Son olarak ‘dışsallaştırma’ konusunda Papadopoulou (2008: 98), AB’nin özellikle göç alanındaki bu yaklaşımının üç strateji ile analiz edilebileceğini söylemektedir: 1. “uzaktan kontrol” (özellikle üçüncü ülkelerin sınır yönetimine ilişkin düzenleme ve uygulamalarına güvensizlik duyulduğu durumlarda); 2. “uzaktan koruma” (özellikle iltica prosedürüne ilişkin ‘uluslararası koruma’nın AB sınırları dışından yapılmasına çalışma olarak tanımlanabilir); 3. “kapasite geliştirme” (özellikle transit ve kaynak ülkelere yönelik olmak üzere).

Yukarıda sunulan bilgiler ışığında bu çalışmada Türkiye’nin iltica ve göç politikası özellikle de bu politika alanının düzensiz göç boyutunda bir aday ülke olarak AB’nin “Avrupalılaştırma” bir üçüncü ülke olarak da “Dışsallaştırma” stratejisinin bir parçası olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca düzensiz göç konusunda AB’nin kullanıldığı düzenleme ve araçlar analiz edildiğinde Papadopoulou’nun (2008) dışsallaştırma

Bu çalışma 3-7 Eylül 2014 tarihlerinde Karaburun, İzmir’de düzenlen 9. KARABURUN BİLİM KONGRESİ için hazırlanmıştır. Söz konusu çalışma taslak nitelikte olup, araştırmacının izni olmadan ve referans verilmeden alıntı yapılmaması rica olunur.

için sunduğu üç farklı stratejinin de Türkiye için AB tarafından kullanıldığı savunulmakta ve bu yaklaşımın Türkiye’nin yasal mevzuatı ve uygulamaları ile düzensiz transit göçmenler üzerinde olduğu kadar geçiş (transit) kentlerde ve bu kentlerde düzensiz transit göçe ilişkin yer alan transnasyonal ve yerel sosyal ağlarda da doğurgular yarattığı iddia edilmektedir.

Son olarak ‘Avrupalılaştırma’ ve ‘Dışsallaştırma’nın yanı sıra bu çalışmada özellikle AB-Türkiye ilişkilerinde iltica ve göç politikalarında ‘koşulluluk’ yaklaşımının her iki taraf tarafında da benimsendiği; ancak bu yaklaşımın alandaki doğurguları adına ciddi insan hakları ihlallerine giden sonuçları olduğu vurgulanmaktadır. Lavenex and Uçarer (2004: 421) özellikle iltica ve göç politikasına ilişkin olarak AB ve üçüncü ülkeler arasında ikili anlaşmalarla çeşitli başlıklar için karşımıza çıkan ‘koşulluktan’ bahsetmektedirler. Schimmelfennig (2012: 10), ‘koşulluluğu’, AB’nin hedef hükümet üzerindeki direkt ve cezai müeyyideleri olan ancak hükümetlerarası dış teşvikleri ve yönetişimsel anlamda da uyumluluğu içeren etki şeklinde tanımlamaktadır. Schimmelfennig and Sedelmeier (2004: 663) ise kavramı ödüllere güçlendirilmiş bir teknik yaklaşım olarak görmekte ve “AB’nin, hedef hükümetin öngörülen koşulları gerçekleştirmesi durumunda ödüllendirdiği ya da gerçekleştir(e)mediği durumlarda ise cezalandırdığı ya da teşviklerin kullanımını durdurduğu bir anlamda yaygın şekilde bilinen ‘havuç-sopa’ kombinasyonu şeklinde tanımlamaktadır. Bu bağlamda AB tarafından hedef hükümete sunulan teşvikler finansal destek, pazar erişimi ya da kurumsal bağlar şeklinde olabilmekte ve genel olarak da ‘karşılıklılık’ ilkesi ile hayata geçirilmektedir. Özellikle Türkiye gibi üye olmayan ya da aday ülkeler için içinde ‘karşılıklılık’ barındıran bir müzakere ya da pazarlık sürecidir; ancak ne yazık ki iltica ve göç politikalarının pazarlığında Edirne ve İzmir gibi geçiş/transit şehirlerde ve düzensiz transit göçmenler üzerinde önemli ve negatif etkileri söz konusudur. İşte daha önce de ifade edildiği üzere bu çalışma ile söz konusu politika ve pazarlık süreçlerinin doğurguları ve bu politikalara ‘isyan’ aktarılmaktadır. Özellikle ‘düzensiz transit göç’ konusunda, Lavenex ve Uçarer tarafından “tek taraflı öykünme ile adaptasyon”, “dışsallaştırma ile adaptasyon”, “koşullulukla adaptasyon” ve “baskı ile adaptasyon” şeklinde sınıflanan iltica ve göç politikasında, düzensiz göç alanında en geçerli adaptasyon sürecinin ‘koşulluluk’ ile gerçekleştiği görülmektedir. İleride tartışılacağı üzere özellikle AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşması’nda karşımıza çıkan ‘vize muafiyeti’ koşulu buna somut bir örnektir.

Düzensiz göçün kontrolünde AB’nin kullandığı araçlara bakıldığında, Türkiye’nin aday ülke statüsü nedeniyle hem üye ülkeler için kullanılan mevzuat ve uygulamalardan hem de üçüncü ülkelere yönelik olan düzenlemelerden etkilendiği görülmektedir. Ancak özellikle düzensiz göçün yönetimi konusunda bu çalışma ile AB’nin göçe neden olan kök nedenle mücadele etmek yerine ‘dışsallaştırma’ ile söz konusu hedef kitlenin sınırlarına gelmeden ya da sınırlarına önlenmesi hedeflenmektedir (Geddes, 2009: 23; Boswell, 2003: 619). Bu araçlar incelendiğinde diplomatik pratiklerin, FRONTEX gibi AB sınırları ve sınırötesinde görev yapan kurumların ve önemli politika araçlarının varlığı görülmektedir. Çalışma ile özellikle dört başlığın düzensiz göç konusunda AB’nin Türkiye’ye yönelik kullandığı araçlar olduğu çıkarımı yapılmıştır. Bunlar: ‘sınır yönetimi (AB açısından dış sınırlar)’, ‘vize politikası’, geri kabul anlaşmaları’ ve ‘coğrafi düzensiz göçün zorunlu göç ve uluslararası koruma ile ortak kullandığı araçlar’. Bu başlıkların her birinin Türkiye’de önemli doğurguları mevcuttur; ancak 11 Nisan 2013’te yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) gibi hukuki sonuçlarının yanı sıra söz konusu politikaların uygulamada karşılaşılan ve daha da önemlisi bu çalışmanın da odak noktası olan sınırlardaki geçiş (transit) kentlerinde ve düzensiz transit göçmenler üzerindeki ciddi etkileri söz konusudur. Çalışma ile uygulamada analiz edilen ve doğrulanan bu iddianın hukuki dayanağı da mevcuttur. Zira 8 Mart 2001’de kabul edilen ve sonradan 26 Mart 2003’te gözden geçirilen AB “Katılım Ortaklığı” dokümanında Türkiye’nin, özellikle şu dört hedefi yerine getirmek için ülkeye göç ve sığınma mevzuatını uyumlaştırması gerektiği vurgulanmaktadır: (1) vize mevzuatının ve uygulamasının müktesebatla aynı hizaya getirilmesi; (2) yasadışı önlemek amacıyla göç alanındaki müktesebatın ve en

Bu çalışma 3-7 Eylül 2014 tarihlerinde Karaburun, İzmir’de düzenlen 9. KARABURUN BİLİM KONGRESİ için hazırlanmıştır. Söz konusu çalışma taslak nitelikte olup, araştırmacının izni olmadan ve referans verilmeden alıntı yapılmaması rica olunur.

iyi uygulamaların kabul edilerek uygulanması (ülkeye kabul, geri kabul, sınır dışı); (3) Schengen mevzuatının tamamen uygulanmasına hazırlanmak için sınır yönetimine ilişkin müktesebat ve en iyi uygulamalarla uyumu sürdürmek; (4) 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne getirilen coğrafi çekincenin kaldırılması dâhil, sığınma alanında müktesebatla uyumlaşma sürecini başlatmak; sığınma başvurularının işlemleri ve sonuçlandırılmasına ilişkin sistemi güçlendirmek ve sığınmacılar ve mülteciler için barınma tesisleri ve sosyal destek sağlamak (İçduygu, 2012: 49).

Aşağıda çalışmanın etki değerlendirmesini yaptığı AB stratejileri özetle ele alınacaktır:

Dış Sınırların Kontrolü ve Entegre Sınır Yönetimi: Entegre Sınır Yönetimi (ESY) 2006 tarihle Konsey Yönetmeliği ile Schengen Sınırlar Kanunu kapsamında, AB’nin dış sınırlarını belirleyen ve bu sınır hareketlerini düzenleyen bir Topluluk düzenlemesi olarak kaşımıza çıkmaktadır. ESY özellikle gümrük dolandırıcılığı, insan ticareti ve insan kaçakçılığı gibi unsurlarla mücadelede hedefleyen ticaret, gümrük ve vize süreçlerini de kapsayan bir yapı sunmaktadır. Ayrıca AB üyesi ülkeler kadar , AB’ye komşu ve düzensiz göç konusunda önem teşkil eden üçüncü ülkelere ilişkin düzenlemeleri de içermektedir. Bu kapsamda tüzel kişiliği olan, operasyonel ve finansal özerkliği bulunan FRONTEx’in de ESY’nin önemli bir kurumu olarak analiz edilmesi gereklidir. Zira bu kurum AB’nin ve üye ülkelerin dış sınırlarının deniz ve kara olmak üzere entegre yönetiminden sorumlu olup; hizmet-içi eğitimler, risk analizleri ve araştırmalar ile dış sınırların yüksek teknoloji içeren ekipman ve profesyonel personel kontrolünü amaçlamaktadır. Ayrıca ‘geri dönüş politikası’ ve düzensiz göçe ilişkin yüksek riskli noktalardaki özel operasyonların hayata geçirilmesinde de önemli bir kurumdur (Peers, 2007: 142-144). FRONTEx üçüncü ülkelerle de işbirlikleri yürütmekte ve ortak operasyonlar düzenlemektedir. Bu bağlamda Türkiye ile FRONTEx eşgüdümünde Ege Denizi’nde düzensiz göçe karşı yürütülen Poseidon, Rabbit gibi operasyonlarda işbirliği yapılmış ve FRONTEx ile Türkiye arasında düzensiz göçün önlenmesi alanında geliştirilecek işbirliğinin ana hatlarını düzenleyen Mutabakat Zaptı, 28 Mayıs 2012’de imzalanmıştır. Bu belge ile FRONTEx’le tecrübe ve bilgi paylaşımı gerçekleştirilmesi, karma göç akımlarına ilişkin ortak değerlendirmeler yapılması öngörülmektedir. Ayrıca FRONTEx’le müştereken Avrupa Birliği’nin mali yönden desteklediği projeler de gerçekleştirilmektedir.

Türkiye, ESY’ye ilişkin olarak Ulusal Eylem Planı’nı 2006 Mart ayında kabul etmiş ve 2008 yılında da İçişleri Bakanlığı bünyesinde bir Sınır Yönetimi Mevzuatı ve İdari Kapasiteyi Geliştirme ve Uygulama Bürosu kurulmuştur. 2012 yılında Sınır Yönetimi Bürosu adını alan kurum, AB’ye uyumda öncelikli olarak ESY’nin hayata geçirilmesi ve sınırlarda görev yapan birimlerin koordinasyonu ve sivilleşmesi hedefini taşımaktadır; ancak çalışmaya temel teşkil eden alan çalışması göstermiştir ki Polis, Gümrük Müsteşarlığı, Jandarma ve Sahil Güvenlik arasındaki koordinasyon hala sağlanamamış olup, eski yetki alanlarının terkedilmesi beklenen kurum temsilcilerinde tepki söz konusudur. Sınırların sivil yapılar tarafından korunmasına ilişkin strateji hala hayata geçirilememiş olup, söz konusu kurumlara ait taşra teşkilatının düzensiz göçe ilişkin kapasite ve tedbirleri arasında da yeknesaklık mevcut değildir. Ancak çalışma açısından en önemli bulgulardan biri sınır yönetiminin sınır kentlerinde yarattığı değişim ve insan hakları ihlalleridir.

Göçün Vize Politikası ile Kontrolü: AB’nin vize politikası, Schengen Bölgesi ve AB Ortak Pazarı’nın yaratılması dolayısıyla ‘serbet dolaşım (malların, kişilerin, sermayenin ve hizmetin)’ ile yakından ilişkilidir. Her ne kadar Schengen Anlaşması’nın (1985) tüm maddeleri sınır yönetimine ilişkin olmasa da 1990 tarihli Schengen Konvansiyonu ile birlikte iç sınırların ortadan kaldırıldığı ve ortak vize politikasının benimsendiği bir yapı ortaya koymuş ve sınır yönetimi ilgili en önemli çerçeveyi oluşturmuştur. 1995’te Portekiz ve İspanya tarafından da onaylanarak yürürlüğe giren Konvansiyon ile hedeflenen aşamalı iç sınırların ve AB vatandaşları için sınır kontrollerinin tamamen ortadan kalkması

Bu çalışma 3-7 Eylül 2014 tarihlerinde Karaburun, İzmir’de düzenlen 9. KARABURUN BİLİM KONGRESİ için hazırlanmıştır. Söz konusu çalışma taslak nitelikte olup, araştırmacının izni olmadan ve referans verilmeden alıntı yapılmaması rica olunur.

ve yukarıda ifade edilen serbet dolaşımın sağlanması hedeflenmeyeydi (Köktaş, 2011). Bu yapı aynı zamanda üçüncü ülke vatandaşlarının vize, göç, dolaşım, ikamet işleri; iltica alanı; polis ve yasal işbirliği ve suçluların iadesi gibi diğer alanları da kapsamaktadır. AB’nin bu başlık altındaki düzenleme ve uygulamalarını ‘giriş öncesi araçlar’ şeklinde sınıflamak mümkündür. Schengen Antlaşması ile ortaya çıkan yapı sonucu ortadan kalkan iç sınırlar, üye ülkelerin dış sınırları kadar AB’nin ortak sınırı kavramını da ortaya koymuş ve vize konusunda üye ülkelerin ortak şekilde ve belirlenen standartlara göre hareketini gerekli kılmıştır. Bu nedenle özellikle transit ülke statüsündeki ülkelerin, kaynak ülkelere uyguladıkları vize politikalarının da önemi artmıştır. AB, kaynak ülke statüsündeki ülkeleri ‘olumsuz/negatif vize listesi’ ne dahil ederek, dışsallaştırma politikasının bir uzantısı olarak bu ülkelere vize uygulanmasını talep etmektedir. Schengen mevzuatı bir anlamda ‘Avrupa Kalesi’ne girişin vize politikasını düzenlemektedir.

AB Katılım Ortaklığı dokümanı, Türkiye’nin vize prosedürlerinin üye devletler ve üçüncü ülkelerle uyumlaştırılmasını öngörmüştür. Bu başlık altında AB’nin Türkiye’den beklentileri Türkiye’nin de vize prosedürlerinin üye devletler ve üçüncü ülkelerle uyumlaştırılmasıdır ve bu kapsamda Türkiye 2003 yılından bu yana Türkiye “negatif “ ve “pozitif” listelerinde yer alan ülkelerle anlaşmalar imzalamaktadır. AB’nin olumlu listesiyle uyumlaşma gayretleri bakımından Türkiye ile üçüncü ülkeler arasında olağan pasaportlar için vize muafiyeti anlaşması kademeli olarak yürürlüğe girerken, düzensiz transit göç konusunda kaynak teşkil eden ve negatif listede yer alan ülkelere karşı yürütülen liberal vize politikası AB tarafından sürekli eleştirilmektedir. Zira Türkiye’nin son beş yıl içerisinde komşularıyla daha yakın ilişkiler kurmaktaki istekliliği, serbest bir vize rejimine¹³ doğru bir geçişe artarak yol açarken; AB’nin eleştirilerine rağmen bu süre içinde Türkiye 50’yi aşkın ülken ile vize serbestliği anlaşması imzalamıştır (İçduygu, 2012: 50-51). Örneğin Ekim 2009’da Suriye ile imzalanan vize muafiyeti anlaşması AB açısından dikkat çeken ve tepki toplayan bir anlaşma olurken, Azerbaycan, Moğolistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan’la 2006 yılında imzalanan bir dizi vize muafiyeti anlaşması da müktesebata aykırı görülmüş ve eleştirilmiştir. Öte yandan her ne kadar AB müktesebatına uygun olarak kalış süreleri politikası (180 gün içinde 90 gün olacak şekilde) gözden geçirilmiş olsa da vize yükümlülüğü bakımından Türkiye tarafından tüm AB vatandaşlarına yeknesak bir politika izlememesi de AB tarafından eleştirilmektedir.

Sınır yönetimi ile yakından ilişkisi olan ve düzensiz göç açısından da önemli bir başlık olarak görülmesi gereken vize politikası, Türkiye ile AB arasından imzalanan ‘Geri Kabul Anlaşması’ sonrasında daha da önem kazanmıştır. Zira anlaşmaya paralel olarak Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan Vize Muafiyeti Yol Haritası kapsamında yer alan seyahat belgelerinin güvenliği, göç ve sınır yönetimi, kamu düzeni ve güvenliği ile temel haklar gibi alanlarda AB müktesebatına uyum ve etkili uygulamayı içeren koşulların yerine getirilmesi ile AB’nin koşulluluk ilkesi çerçevesinde Türkiye’ye vize muafiyeti tanınması söz konusudur. Yine ‘koşulluluk’ ve ‘karşılıklılık’ yaklaşımına uygun şekilde Türkiye tarafından da Meşruhatlı (Açıklamalı) Yol Haritası hazırlanmış ancak 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne ilişkin “coğrafi sınırlamayı” kaldırmayı ve bazı üçüncü ülkelere transit vizeyi de içeren AB’nin vize politikasını

¹³ Arnavutluk, Andora, Arjantin, Azerbaycan, Bolivya, Bosna Hersek, Brezilya, Brunei, Bulgaristan, Şili, Kosta Rica, Hırvatistan, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Ekvador, El Salvador, Estonya, Finlandiya, Fransa, Gürcistan, Almanya, Yunanistan, Guatemala, Honduras, İzlanda, İran, İsrail, İtalya, Japonya, Ürdün, Kazakistan, Kosova, Kırgızistan, Latviya, Lübnan, Libya, Lichtenstein, Litvanya, Lüksemburg, Makao, Makedonya, Malezya, Monako, Moğolistan, Karadağ, Fas, Yeni Zelanda, Nikaragua, Paraguay, Kore Cumhuriyeti, Romanya, Rusya Federasyonu, San Marino, Sırbistan, Singapur, Slovenya, İsveç, İsviçre, Suriye, Tacikistan, Trinidad- Tobago, Tunus, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Türkmenistan, Uruguay, Özbekistan, Vatikan, Venezuela Türkiye’nin vize muafiyeti uyguladığı ülkelerdir <http://www.mfa.gov.tr/yabancilarin-tabi-oldugu-vize-rejimi.tr.mfa> (erişim 24.08.2014)

Bu çalışma 3-7 Eylül 2014 tarihlerinde Karaburun, İzmir’de düzenlen 9. KARABURUN BİLİM KONGRESİ için hazırlanmıştır. Söz konusu çalışma taslak nitelikte olup, araştırmacının izni olmadan ve referans verilmeden alıntı yapılmaması rica olunur.

uygulamaya koymayı AB’ye tam üyeliği gerçekleştiğinde hayata geçireceğinin altını çizmiştir. Ayrıca Yol Haritası’nda sayılan bazı uluslararası anlaşma, sözleşme ve protokollerden sadece vize muafiyeti ve Geri Kabul Anlaşması’nın düzgün işlemesiyle doğrudan ilgisi bulunanlara taraf olacağını da bu dokümanla vurgulamıştır. Dolayısıyla Geri Kabul Anlaşması ile vize politikası birbirlerinin ön koşulu olarak hayata geçirilecektir; ancak anlaşmanın düzensiz transit göç ve özellikle de geçiş kentleri için ileride aktarılacağı üzere önemli etkileri vardır.

Geri Kabul Anlaşmaları: Düzensiz transit göç açısından, kaynak ve transit ülkeler düşünüldüğünde AB’nin dışsallaştırma politikasının en önemli politika aracının “geri kabul anlaşmaları” olduğu görülmektedir. Vize politikasından farklı olarak, bu anlaşmalar ‘göç öncesi’ değil, göç sonrası özellikle de ‘geri dönüş’ stratejik araçlarından biri olarak değerlendirilebilir. Geri kabul anlaşmaları, genel olarak, bir ülkede veya sınırları belirlenmiş bir grup ülkede yasadışı olarak bulunan kişilerin anlaşma yapılmış kaynak ülkeye veya en son transit geçiş yaptıkları ülkeye geri gönderilmesini düzenlemektedirler. Bu bağlamda, AB için kaynak ve transit ülkelerle üyesi ülkeler arasındaki işbirliği ve yine bu ülkeler ile AB arasında imzalanacak gerikabul anlaşmaları ile bir şekilde AB sınırlarına girmiş düzensiz göçmenlerin geri gönderimi esastır.

Geri kabul anlaşmalarıyla düzensiz göçmenlere ilişkin geri dönüş kararlarının uygulanmasını kolaylaştırmak ve hızlandırmak hedeflenirken; bu anlaşmalar özellikle kaynak ve transit ülkelerin kendi göç kontrol mekanizmalarının da güçlendirilmesi yönünde bir teşvik aracı olarak görülebilirler (Avrupa Konseyi, 2010: 2). Petkova (2012: 4), bu anlaşmaların topraklarında düzensiz şekilde ikamet eden göçmenleri kaynak ülkelere ya da geçiş yaparak geldikleri transit ülkelere iade edebilmeyi sağlayan karşılıklılık esasına dayalı göç politika araçları olarak tanımlamaktadır.

Amsterdam Anlaşması (1999) ile Avrupa Komisyonu’na düzensiz göçmenlerin AB sınırları dışına gönderiminde etkin bir araç olarak görülen gerikabul anlaşmalarının tamamlanması yetkisi verilirken, aynı dönemde artık üye ülkeler ile kaynak ve transit ülkeler arasında imzalanan ikili anlaşmalar yerine AB ile bu ülkeler arasında imzalanacak anlaşmalara öncelik verilmesi ilkesinin de benimsendiği görülmektedir.¹⁴

2004 yılından bu yana AB-Türkiye ilişkilerinde düzensiz göçe ilişkin oldukça önemli bir gündem maddesi olan ve 2010 yılında taslak metin haline getirilen AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşması 16 Aralık 2013 tarihinde Ankara’da imzalanmıştır. Anlaşmayla birlikte Vize Serbestisi Diyaloğu Mutabakat Metni de imzalanırken, anlaşmaya dair Konsey kararının 7 Mayıs 2014 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanmasıyla birlikte, AB anlaşmanın onay sürecini tamamladı. Türkiye ise 25 Haziran 2014 tarihinde İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşmayı Uygun Bulan Tasarı’yı Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Genel Kurulu’nda kabul ederek onay sürecini tamamladı. Söz konusu anlaşma ‘düzensiz transit göç’ açısından büyük önem arz etmektedir, zira yukarıda açıklanan işlevlerinin yanı sıra Türkiye tarafından kabul edilen tasarının gerekçesinde Türkiye’nin transit ülke olarak kullanıldığı belirtilmekte ve bu çalışmanın konusu olan AB politikalarının etkisi de açıkça ortaya konulmaktadır:

¹⁴ Signed Readmission Agreement and Visa Facilitation: Albania (2006), Bosnia and Herzegovina (2008), FYROM (2008), Georgia (2011), Moldova (2008), Montenegro (2008), Russia (2007), Serbia (2008), Ukraine (2008); Signed Readmission Agreements: Hong-Kong (2004), Macao (2004), Pakistan (2010), Sri Lanka (2005); Mandate to Conduct Negotiations: Azerbaijan, Algeria, Armenia, Belarus, China, Cape Verde, Turkey, Morocco [EUROPEAN COMMISSION (2012), Visa Policy, retrieved from http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/borders-and-visas/visa-policy/index_en.htm (Accessed on 21.04.2012-3)

Bu çalışma 3-7 Eylül 2014 tarihlerinde Karaburun, İzmir’de düzenlen 9. KARABURUN BİLİM KONGRESİ için hazırlanmıştır. Söz konusu çalışma taslak nitelikte olup, araştırmacının izni olmadan ve referans verilmeden alıntı yapılmaması rica olunur.

Ülkemiz üzerinden Avrupa’ya yönelik yasadışı göçle mücadele mecburiyeti Avrupa Birliği’yle behemehal yakın işbirliği geliştirilmesini zorunlu kılmakta ve AB ile işbirliğinin yasadışı göç trafiğinin bölgemizi etkileyen sonuçları üzerinde caydırıcı etki yapacağına inanılmaktadır. Geri Kabul Anlaşması bu bağlamda etkin bir yöntem olarak değerlendirilmektedir. Sözkonusu anlaşma ile ülkemiz üzerinden Avrupa’ya yönelik yasadışı göçle mücadelede, Avrupa Birliği ile yakın işbirliğinin geliştirilmesi mümkün olabilecektir.¹⁵

Türkiye-AB arasında karşılıklılık esasına dayalı şekilde imzalanan Geri Kabul Anlaşması ile Türkiye’de veya AB’ye üye ülkelerden birinde, ülkeye giriş, ülkede bulunma veya ikamet etme koşullarını sağlamayan veya sağlayamaz duruma düşen kişilerin Anlaşma’da belirlenen şartlar ve kurallar çerçevesinde ilgili ülkeye geri gönderilmesini amaçlamaktadır (AB Bakanlığı, 2014: 1). Anlaşma ile düzensiz şekilde AB ülkelerine giden veya daha önce aktarıldığı üzere Morehouse ve Blomfield (2011) tarafından kategorize edilen düzensiz hale gelme yollarından biri ile bu ülkelerde buldukları sırada düzensiz duruma düşen Türk vatandaşları ve Türkiye üzerinden Anlaşma’ya taraf diğer ülke veya ülke grubuna geçiş yapmış üçüncü ülke vatandaşlarının Anlaşma’da belirlenen şartlar ve kurallar çerçevesinde Türkiye’ye geri alınması veya karşılıklılık esası ile ilgili AB ülkesine iade edilmesini düzenlemektedir. Anlaşma ile tarafların üçüncü ülke vatandaşlarını Anlaşma’nın yürürlüğe girmesinden itibaren 3 yıllık bir geçiş süresi sonunda kabul etmeye başlamaları öngörülmüştür.

Türkiye’nin AB ile imzalanan Geri Kabul Anlaşması’nın yanı sıra transit ülke olması nedeniyle, AB tarafından Türkiye’den kaynak ülkelerle de benzer anlaşmaları imzalaması beklenmektedir. Bu yolla, geri kabul anlaşmasının imzalanmasının ardından, AB tarafından Türkiye’ye geri gönderilen göçmenlerin, söz konusu kaynak ülkelerle yapılan ikili anlaşmalar sayesinde, doğrudan bu ülkelere geri gönderilmelerinin yolu açılmaktadır. Bu çerçevede AB müktesebatına uygun olarak Türkiye; Yunanistan (2001), Suriye (2001), Kırgızistan (2003), Romanya (2004), Ukrayna (2005), Pakistan (2010), Yemen (2011), Nijerya (2011), Rus Federasyonu (2011), Bosna-Hersek (2012) ve Moldova (2012) ilgili anlaşmaları imzalamıştır.¹⁶ Bu yolla Türkiye AB tarafından kendisine gönderilen göçmenleri, Türkiye’de tutmadan, doğrudan bu üçüncü ülkelere gönderme yoluna gitmeyi hedeflemektedir.

Düzensiz Transit ve Zorunlu Göç Kavşağında ‘Coğrafi Çekince’: AB, aynı göç politikasında olduğu gibi Ortak Avrupa Göç Sistemi (Common European Asylum System/ CEAS) için de ‘dışsallaştırma’ stratejisini etkin şekilde kullanmaktadır. Ayrıca daha önce ifade edilen ‘düzensiz ve zorlu göç’ arasındaki kesişim nedeniyle uluslararası korumaya ilişkin genel ilke ve prensiplere rağmen son otuz yıldır AB üyesi ülkelerin ‘geri göndermeme ilkesi’ nden yararlanarak ve ülkeyi istismar ederek ülke topraklarına giriş yapan ve yerleşen, ancak uluslararası korumaya neden teşkil edecek gerekçelerle değil ekonomik nedenlerle göç eden göçmenleri önlemek adına potansiyel sığınmacıları caydırıcı stratejiler kullandıkları gözlemlenmektedir, zira AB’ye giriş için iltica veya aile birleşmesi neredeyse göçmenler için kullanılabilir tek seçenek olarak görülmektedir. Öte yandan iltica prosedürlerinin istismar edildiği durumların varlığı bir gerçek olmakla birlikte, ülkelerin sınırlayıcı göç politikaları ya da kabul koşullarındaki yetersizlikler nedeniyle düzensiz göçmenlerle aynı kategoriye düşen ve aslında uluslararası korumaya ihtiyaç duyan önemli bir nüfusun varlığı da yadsınamaz. Ancak ne yazık ki ile iltica prosedürlerini istismar ettiği varsayılan, ‘gönüllü’ ya da ‘ekonomik temelli’ göçmen kategorisinde görülen ya da bir şekilde düzensiz göçmen kategorisine düşen bu grubun Avrupa’nın refah devletine, güvenliğe ve ekonomiye bir tehdit olarak algılanmasına neden olan söylemler gün geçtikçe güç kazanmaktadır. Düzensiz göçte olduğu gibi bu kişilerin AB sınırlarına gelmemesi ve külfetin başka ülkelere transferi AB’nin iltica politikasında da bir dışsallaştırma hedefi olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹⁵ <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss554.pdf> (Erişim 02.09.2014)

¹⁶ T.C. Dışleri Bakanlığı Bilgi Notu: Türkiye’nin Yasadışı Göçle Mücadelesi http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-yasadisi-gocle-mucadelesi-tr.mfa (Erişim 23.08.2014).

Bu çalışma 3-7 Eylül 2014 tarihlerinde Karaburun, İzmir’de düzenlen 9. KARABURUN BİLİM KONGRESİ için hazırlanmıştır. Söz konusu çalışma taslak nitelikte olup, araştırmacının izni olmadan ve referans verilmeden alıntı yapılmaması rica olunur.

Bu noktada ‘geri göndermeme’ ilkesi mevcut olduğundan sığınmacıların en azından ilticanın gerçekleştiği ilk ülkeye iadesi ya da üçüncü bir güvenli ülkeye iadesi uygulanmaktadır.

Türkiye ve AB ilişkilerinde ise bundan çok daha özel bir durum mevcuttur. Bilindiği üzere 1967 Protokolüne katılım ardından 1951 Cenevre Sözleşmesine getirdikleri coğrafi sınırlamayı muhafaza eden iki ülkeden biri Türkiye’dir.¹⁷ Dolayısıyla Türkiye’nin uluslararası koruma yükümlülüğü yalnızca Avrupa’daki olaylar sonucunda sığınma talep eden kişilere mülteci statüsü vermesi ve Avrupa dışındaki ülkelerden gelerek sığınma talep eden kişileri YUKK’a kadar BMMYK ile yürütülen paralel prosedür sonucu YUKK sonrasında ise BMMYK’nın sadece danışmanlık statüsünde olacağı Mülteci Statüsü Belirleme (Refugee Status Determination/ RSD) sonucunda üçüncü bir güvenli ülkeye yerleştirilmeleri anlamına gelmektedir. Bu süreç birkaç aydan yıllara uzayabilen bir süreç olduğundan birçok uluslararası koruma kapsamında olması gereken zorunlu göçmen Türkiye’de iltica başvurusu yapmadan düzensiz transit göçmenler olarak AB üyesi ülkelere göç etmektedirler (Gökalp-Aras, 2013). AB açısından bu gerekçe ile Türkiye’nin 1951 Sözleşmesine istinaden hala saklı tuttuğu ‘coğrafi çekincesi’nin bir an önce kaldırılması gerekmektedir. Bu talep, Avrupa Komisyonu’nun 1998 yılında beri hazırladığı yıllık ilerleme raporlarında da sürekli gündeme getirilen başlıklardan biridir. Bu talebe karşılık her ne kadar Türkiye 2005 tarihli Sığınma ve Göç Alanında Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine ilişkin Ulusal Eylem Planı’nda 2012 itibarıyla bu sınırlamanın kaldırılmasını öngörmüş olsa da henüz bu sözünü yerine getirmemiştir. Bu konuda Türkiye’nin gerekçesi birçok göç sisteminde son derece merkezi bir konumda olmasına rağmen Türkiye’de, özellikle de Türkiye gibi, Avrupa’ya girmeye istekli göçmenler için bir ön cephe konumundaki Güney Akdeniz ülkelerine kıyasla oldukça küçük bir mülteci nüfusu bulunmasıdır (İçduygu, 2012: 52). AB’nin potansiyel düzensiz transit göçmen olarak gördüğü nüfus (mülteciler ve sığınmacılar) BMMYK verilerine göre 31.01.2014 tarihi itibarıyla ¹⁸ 40.058’e ulaşmıştır; ancak bu rakamlar sadece BMMYK tarafından da kayıt altına alınan resmi sığınma başvurusunda bulunan kişilerdir. Bu rakamlara ‘geçici koruma statüsü’ndeki Suriyeliler dahil olmadığı gibi kayıt altına alınmamış sığınmacı ve mültecilerin sayısı da unutulmamalıdır. İşte mevcut popülasyonun büyüklüğü ve ileride de Türkiye’nin bir cazibe merkezi haline gelmemesi gerektiği savıyla Türkiye, söz konusu sınırlamanın kaldırılmasının ülkenin AB toprakları önündeki mülteci akışları için bir tampon bölge halini almasını tetikleyeceğini savunmaktadır. Aynı zamanda ‘uzaktan koruma (remote protection) stratejisini yürütürken Türkiye gibi transit üçüncü ülkelerde külfet paylaşımı adına adil olmayan bir denge yarattığı savunulmaktadır (Gökalp-Aras, 2013).

İKİ GEÇİŞ (TRANSİT) ŞEHİR EDİRNE ve İZMİR: POLİTİKALARA İSYANIN MEKANI

Düzensiz transit göçe ilişkin olarak gerek Türkiye gerekse de AB tarafından Türkiye’nin ‘transit ülke’ statüsü karşılıklı olarak tanınmıştır. Yukarıda ifade edilen ve AB’nin iltica ve göç politikasının düzensiz göçe ilişkin özellikle de Türkiye üzerinden AB sınırlarına gelen düzensiz transit göçmenler azaltılması yönünde ‘dışlaştırma’ stratejisine ait araçlara ve Türkiye’nin bu araçlara ‘koşulluluk’ ve ‘karşılıklık’ esasları ile bir aday ülke olduğu gerçeğini de yadsımayarak verdiği yanıtlara kısaca değinilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde ise Temmuz 2010- Mart 2013 aralığında Ankara, İzmir ve Edirne’de yürütülen etnografik politika analizine ilişkin bazı bulgular ortaya konulacaktır. Çalışma ile özellikle AB’nin Türkiye’ye yönelik düzensiz (transit) göçün önlenmesine yönelik kullandığı araçlara odaklanılacaktır. Söz konusu alan çalışma için Ankara, Edirne ve İzmir şehirleri seçilmiştir; ancak bu

¹⁷ Coğrafi çekinceyi sürdüren diğer ülke ise Malta’dır.

¹⁸

[http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/ocak_2014_itibariyle_unhcr_t%C3%BCrkiye_istatistikleri_\(july_include_d\)\(1\).pdf](http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/ocak_2014_itibariyle_unhcr_t%C3%BCrkiye_istatistikleri_(july_include_d)(1).pdf) (Erişim 26.08.2014).

Bu çalışma 3-7 Eylül 2014 tarihlerinde Karaburun, İzmir’de düzenlen 9. KARABURUN BİLİM KONGRESİ için hazırlanmıştır. Söz konusu çalışma taslak nitelikte olup, araştırmacının izni olmadan ve referans verilmeden alıntı yapılmaması rica olunur.

çalışmada Ankara, odaklanılan politikaların makro düzeydeki etkilerini ortaya koymak hedefi taşıdığından mezo düzeyi yansıtabilmek adına sadece Edirne ve İzmir’e odaklanılmıştır. Bulgulara geçilmeden önce düzensiz transit göç adına neden Edirne ve İzmir’in seçildiği gerekçelendirilecektir.

Edirne, AB sınırları açısından düzensiz transit göç için son derece önemli iki üye ülke Yunanistan ve Bulgaristan ile sınır kentidir. Zira AB’ye yönelik düzensiz transit göçe ilişkin yakalamaların büyük kısmı Doğu Akdeniz Rotası (Türkiye ve Yunanistan arasındaki kara ve deniz sınırları) ile Doğu Rotası’da (Türkiye ve Bulgaristan arasındaki kara sınırı) gerçekleşmektedir. Özellikle Ege Denizi, Türkiye-Yunanistan ve Türkiye-Bulgaristan sınırlarının AB’ye yönelik düzensiz transit göç için Türkiye’den ‘çıkış’ sınırları olduğu aşağıda sunulan tabloyla da ortaya konulmaktadır.

Tablo 1: Düzensiz Göçe İlişkin Tutuklamalar (Sınırlar ve Ülke İçi) (2012- 2013Q1)

YIL/ Tutuklamalar (Sınır, Deniz, Şehirler/Ülke içi)	Türkiye-Azerbeycan Sınır	Türkiye-Bulgaristan Sınır	Ege Denizi	Türkiye-Ermenistan Sınır	Türkiye- Gürcistan Sınır	Türkiye-İrak Sınır	Türkiye-İran Sınır	Karadeniz Sınır	Nahçıvan Sınır	Türkiye-Suriye Sınır	Türkiye-Yunanistan Sınır	Kentler	TOPLAM
2012 (12 Ay)	4	993	1704	6	8	541	2	2	15641	13159	17751		49811
2013 (İlk Çeyrek/ Ocak-Şubat-Mart)		276	470			10	115			15333	972	4633	21809
TOPLAM	4	1269	2174	6	8	10	656	2	2	30974	14131	22384	71620

Kaynak:

E. GÖKALP-ARAS, (2013). A Multi-level and Multi-sited Analysis of the European Union’s Immigration and Asylum Policy Concerning Irregular Migration and Its Implications for Turkey: Edirne and Izmir as Two Major Gateway Cities”, Ph.D. Thesis Submitted to the Graduate School of Social Sciences, The Middle East Technical University, Ankara, Turkey, pp. 235 (mniyet Genel Müdürlüğü verileri N. Ela GÖKALP ARAS tarafından konsolide edilmiştir.)

Çalışmanın başladığı 2011 yılında Edirne’de günlük 300’ü aşkın tutuklanma tespit edilse de çalışmanın sona erdiği 2013 yılında göç rotasının yeniden Ege Denizi’ne kaydığı tespit edilmiştir. Ancak düzensiz göç Edirne’nin bir gerçeği olarak azalan sayılarla da olsa devam edecektir. Öte yandan AB’nin deniz sınır olma açısından Ege Denizi ve bu bölgede de Çanakkale, Balıkesir, İzmir, Aydın ve Muğla önemli geçiş noktalarıdır; ancak aynı Edirne gibi İzmir de önemli bir çıkış noktası ve aynı zamanda düzensiz transit göç için önemli bir buluşma noktasıdır. İzmir, 50 kişinin ölümü ile sonuçlanan Seferihisar Kazası¹⁹ (8 Aralık 2007), 61 kişinin öldüğü ve 47 kişinin hayatta kaldığı Baradan Koyu (Menderes) Kazası²⁰ gibi Ege Denizi’nde gerçekleşen, birçok trajedinin de adresi olmuştur.

¹⁹ Daha fazla bilgi için: http://tr.wikipedia.org/wiki/Aralper_centC4per_centB1k_2007_Seferihisar_gper_centC3per_centB6per_centC3per_centA7men_teknesi_faciasper_centC4per_centB1 (Erişim 05.07.2011).

²⁰ Daha fazla bilgi için: http://madde14.org/index.php?title=per_centC4per_centB0HAD_-_Denizde_Kalan_Hayatlar (Erişim 09.12.2012).

Bu çalışma 3-7 Eylül 2014 tarihlerinde Karaburun, İzmir’de düzenlen 9. KARABURUN BİLİM KONGRESİ için hazırlanmıştır. Söz konusu çalışma taslak nitelikte olup, araştırmacının izni olmadan ve referans verilmeden alıntı yapılmaması rica olunur.

Edirne ve İzmir aynı zamanda Türkiye’de yer alan 12 Geri Gönderme Merkezi²¹’nden ikisine de evsahipliği yapmaktadır. Buna ek olarak İzmir’de, AB’nin 2003 tarihli Kabul Direktifi ve Türkiye Ulusal Programı gereğinde inşaa edilecek 5 geri gönderme merkezinden biri inşaa edilmektedir.

İki önemli geçiş/transit şehir olan Edirne ve İzmir aynı zamanda düzensiz göçle ilişkili ağları da barındırmaktadır. Formel kabul koşullarının yokluğunda düzensiz göçün devamı ve aynı zamanda göçmenlerin hayatta kalma stratejileri için gerekli olan bu ağlar Thomas Faist (1997, 2000) tarafından geliştirilen “Gönderen (sending networks) Ağlar” ve “Kabul Eden Ağlar (receiving networks)” kavramlarından yola çıkılarak söz konusu şehirler ‘Hareketlilik Sağlayan Ağlar (Mobility Facilitating Networks-/ MFN’ ve ‘Kabul Koşulları Sağlayan Ağlar (Reception Mobility Networks/RFN) şeklinde yeniden sınıflandırılmış ve çalışmaya göre yeniden tanımlanmıştır. Buna göre MFN’ler düzensiz transit göçün hedeflenen ülkelere doğru devamını sağlayan ve bir anlamda hareketliliği kolaylaştıran ağlardır. Örneğin göçmen kaçakçıları ve ağlar içinde yer almaktadır. Öte yandan kabul koşullarının eksikliğinde, bu istenmeyen ve görünmeyen nüfusun konaklama, sağlık, çalışma gibi temel hayatta kalma stratejilerinin desteklenmesi için geçiş kentlerinde yer alan ağlar RFN’ler şeklinde sınıflanmıştır. Örneğin İzmir ve Edirne’de yer alan hak temelli çalışmalar yürüten ya da iltica ve göç alanında çalışmaları olan sivil toplum kuruluşları bu grup içinde yer almaktadır. Çalışma ile mezo düzeyde bu ağlar gerekse de mikro düzeyde düzensiz transit göçmenlerle yapılan görüşmelerde çalışmanın odaklandığı politikaların doğurguları politika uygulayıcılar, sosyal ağlar, örgütler ve göçmenlerin algıladıkları ve deneyimledikleri ile ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Edirne ve İzmir’de, AB’nin odaklanılan politikalarına ilişkin görüşmeler sonucunda aşağıda özetlenen bulgular saptamıştır:

1. AB’nin uzaktan kontrol ve istenmeyen göçmenlerin İzmir ve Edirne gibi sınır kentlerinde durdurulmasının Türkiye’yi bir “tampon bölgeye” çevirdiği ve AB’nin ‘bekçiliği’nin Türkiye’ye yaptırıldığı ve en çok da sınır kentlerinin başta sınır yönetimi olmak üzere gelişmelerden olumsuz etkilendiği vurgulanmıştır.
2. Göçmenlerin ana hedefinin AB üyesi ülkeler ve İzmir ile Edirne açısından özellikle Yunanistan olduğu vurgulanmış, bu şehirlerdeki yasa uygulayıcıların ellerinden geleni yaptıkları; ancak asıl sorumluluğun (külfet paylaşımına atıfla) AB’de ve Yunanistan’da olduğu ifade edilmiştir.
3. AB’nin genel ve Yunanistan’ın da özel olarak sınırlayıcı göç politikalarının düzensiz göçmenler için istenmeyen sonuçlar doğurduğu, özellikle bu iki kente gerek göçmenlerin gerekse de sığınmacıların ciddi insan hakları ihlalleri ile karşılaştıkları ve göçmen kaçakçılarının politikalara paralel artan riske karşın fiyatları arttırdıkları ve göçmenlerin hayatlarını çok daha fazla artan cezai yaptırımlar nedeniyle riske attıkları vurgulanmıştır.
4. İzmir ve Edirne’de artan “yasadışı”lık için başta AB olmak üzere hedef ülkelerin politikaları hedef gösterilmiştir.
5. Düzensiz transit göç adına önemli bir AB kurumu olan FRONTEX’in Türkiye-Yunanistan sınırında yürüttüğü operasyonlar üzerinde bir uzlaşma olmadığı görülmüştür. Görüşme yapılan kişilerden bir kısmı FRONTEX’in özellikle de Türkiye-Yunansitan kara sınırına (Edirne) düzensiz geçişleri önemli ölçüde azalttığını ifade ederken, büyük bir çoğunluğun Yunanistan’ın kolluk güçleri ile FRONTEX’i hak ihlalleri ve sınırdaki göçmen ölümlerinin temel sorumlusu olarak gördüğü tespit edilmiştir.
6. AB genel olarak düzensiz göçe neden olan kök sorunlarla mücadele yerine, külfet paylaşımını gerekçe göstererek transit ve kaynak ülkelere baskı yaratmak ile suçlanmıştır.

²¹ Geri Gönderme Merkezi: eri Gönderme Merkezi: İdari gözetim altına alınan yabancıların barındırılmaları ve kontrol altında tutulmaları amacıyla kurulan merkezlerdir.

Bu çalışma 3-7 Eylül 2014 tarihlerinde Karaburun, İzmir’de düzenlen 9. KARABURUN BİLİM KONGRESİ için hazırlanmıştır. Söz konusu çalışma taslak nitelikte olup, araştırmacının izni olmadan ve referans verilmeden alıntı yapılmaması rica olunur.

7. AB, FRONTEX’in yıllık risk raporları başta olmak üzere Edirne ve İzmir’deki esas sayıları olduğundan fazla göstermek ile suçlanırken, Yunanistan’ın sınırlarını yeterince korumadığı ve başka ülkelerden gelen transit göçlerin de kaynağının Türkiye gibi gösterildiği ifade edilmiştir.
8. Edirne ve İzmir halkının hemen hemen artık her gün karşılaştığı insanlık dramlarının temel nedeni olarak AB gösterilmiş ve Türkiye’deki insan hakları ihlallerine ilişkin suçlamaların bu bağlamda son derece yersiz olduğu vurgulanmıştır.

Yukarıda ifade edilen genel değerlendirmelere ilişkin görüşmelerden bazı alıntılar aşağıda sunulmaktadır. Mezo düzeyde yapılan toplam 78 görüşmenin analizi bizi yukarıda sunulan tespitlere götürürken aşağıda sunulan görüşme alıntıları ise söz konusu politikalara ilişkin algılar ve bu politikaların doğurgularını net şekilde gözler önüne sermektedir. Bu bölümü takiben AB’nin Türkiye’ye özel olarak düzensiz göçe ilişkin stratejisinde kullandığı temel politika araçlarının değerlendirilmesi yapılacaktır.

Göçmenler Avrupalı balıkçılardan yardım istiyor, onlarsa insanların canını kurtarmaktansa balıklarını kurtarmayı tercih ediyorlar. Avrupa istenmeyenleri sınırdışı edemediğinden Türkiye ya da Yunanistan’ı bir atık alanı olarak görüyor. Bizdeki yakalamalar Yunanistan’dan fazla (İzmir İl Emniyet Müdürlüğü, Yabancılar Şubesi temsilcisi, 06.07.2014, İzmir)

AB’nin bu alandaki politikası tamamen külfetten, sorumluluktan ve riskten kaçmaya yönelik. Bunu daha farklı tanımlamayız. Eğer bir kaçak göçmen görüyorlarsa anında sınırdışı ediyorlar. Örneğin, kişi Somali’den gelmişse ve bu kişiler tutuklanıyorsa da Somalili gönderilemiyorlar. Bu durumda AB Türkiye’ye “onları al ve sorunu çöz” diyor. Bu tamamen politik, AB kendisini nasıl bir güvenceye alacak. AB’nin ne Türkiye ne de bu yolculuğun kurbanları için endişelendiğini düşündüğünü sanmıyorum (Sivil toplum temsilcisi, 14.04.2014, İzmir).

Sınır yönetimi, sınırları korumak ve kontrol etmek bir çözüm değil. Kimse ülkesini, karısını kocasını, arkadaşlarını, akrabalabırını bırakıp iyi bir neden olmadan kaçmaz. Sınırları kontrol edebildiğiniz kadar edin; ama ülkelerinden kaçmak zorunda kalan bu insanları engelleyemezsiniz. AB kaçtıkları ülkelerdeki sorunları çözmek yerine “aman bana gelmesinler” diye para harcıyor, para dağıtıyor. Peki bu insanlar nereye gidebilirler? Barış yok, süren savaşlar var, açlık var, kıtlık var... Ne yapacaklar, kaçmanın yollarını arayacaklar. AB bu insanları topluma entegre etmeli. (İzmir İl Emniyet Müdürlüğü, Kaçakçılık ve Organize Suçlar Birimi Temsilcisi, 16.08.2012, İzmir).

Asıl problem kaynak ülkelerde ve AB politikaları ile bu sorunu çözemezsiniz. Sınırlayıcı önlemlerin varlığına rağmen onlar Myanmar’dan gelmeye devam edecekler. Neden hem kaynak ülkelerdeki politikalar hem de oradaki yaşam koşulları. Onları güvenlik önlemleri ya da vize politikaları ile durduramazsınız. Geçen yıl Seferihisar’da 4 kişi bulduk ve bir yıl sonra da bu ölümlerin sorumlusunu. Sonra siz de biliyorsunuz 2008 Seferihisar trajedisini. Ben ne zaman çocuğumu yolda oynarken izlesem hemen arkasından koşuyorum; ama bir göçmen üç çocuğunu da alıp koca denizi aşmaya kalkıyor ve bunu deniz 4-6 ya da 5-7 iken yapmaya çalışıyor (denizdeki hava koşullarına ilişkin teknik bir derecelendirme). Bu insanları sınırlayıcı göç politikaları, vize uygulamaları ya da sınırlardaki güvenlik önlemleri ile durduramazsınız, onların kaybedecek hiçbir şeyleri yok. İran askerleri onları sınırdan vuruyor; ama insanlar hala o sınırları her gün ve her gün geçiyor, geçmeye çalışıyor ve çalışacak da... (Sahil Güvenlik Ege Deniz Bölge Komutanlığı temsilcisi, 06.07.2012, İzmir)

Eğer sınırlarınızı açarsanız, kaçakçılığa falan gerek kalmaz yani insanları hayatlarını riske attıkları karanlık ve insanlık dışı bir pazarlığa siz sürüklüyorsunuz. Eğer sınırlarınızı açarsanız, paralarını kaçakçılara yatırmak zorunda kalmazlar. Kapıları sınırlara kapatmak, aslında “yasadışılığa” aralamak. İşte bu yüzden göç, iltica ve sınır yönetimi politikalarını hazırlarken bu gerçeği aklınızda tutmalısınız. Tabii bütün ülkeler ve AB kendi sınırlarını korumak istiyor, bu onların egemenlik hakları; ama politikanızın sonuçları kaçakçılık ya da ‘yasadışılık’ ile sonuçlanacaksa işte bunda bir yanlış var (Sivil toplum temsilcisi, 15.02.2012, İzmir).

Yasadışı göçü durduramazsınız. Bu hareket diğer göç hareketleri ile son derece karışık ve çözüm için kaynak nedenlere bakmanız gerek. Sorunun kökü Afrika’da ve sizin paranızı oraya yatırmanız gerekli. Oysa AB bir maliyet hesabı yapıyor ve önleyici önlemler bir şekilde daha hesaplı ve uygulanabilir görüldüğünden parasını

Bu çalışma 3-7 Eylül 2014 tarihlerinde Karaburun, İzmir’de düzenlen 9. KARABURUN BİLİM KONGRESİ için hazırlanmıştır. Söz konusu çalışma taslak nitelikte olup, araştırmacının izni olmadan ve referans verilmeden alıntı yapılmaması rica olunur.

buraya yatırıyor. Peki sonuçta bu önlemler gerçekten etkin mi? AB’nin parasının Afrika’ya, Myanmar’a, Afganistan’a yatırması gerekli. Göçmenler sınırları geçiyor, ne yapacağız arkalarından mı kovalayacağız? Onlar düşmanlar mı? Bu konuya ekonomik boyuttan ziyade insan hakları perspektifinden yaklaşmanız gerek. Onlar çocuklarıyla geliyorlar ve onları denizde kaybediyorlar. Bu kadarını kaybetmek durumunda kalıyorlarsa demek ki ülkelerini kaybetmek için haklı nedenleri var (Edirne Emniyet Genel Müdürlüğü, Kaçakçılık ve Organize Suçlar Dairesi temsilcisi, 02.05.2012, Edirne)

SINIR YÖNETİMİNİN YANSIMALARI

Düzensiz transit göç konusunda sınırdaki geçiş/transit kentleri olan Edirne ve İzmir açısından son derece önemli etkileri bulunan AB’nin sınır yönetimine ilişkin stratejileri aşağıda sunulan temel hususlarda eleştirilmiştir.

1. Schengen mevzuatının Edirne ve İzmir’de; ancak özellikle Edirne de önemli doğurguları olduğu tespit edilmiştir (Bulgaristan’ın henüz Schengen uygulamasına geçmemesi nedeniyle Yunanistan-Türkiye ve Bulgaristan-Türkiye kara sınırlarında önemli farklılıklar mevcuttur (Göçmen kaçakçıları ve düzensiz göçmenler Bulgaristan sınırını Schengen’in bir parçası olmaması nedeniyle tercih etmez iken bazı göçmen kaçakçıları ve göçmenler de daha az kontrolün olması ve düşük risk nedeniyle daha uygun rakamlar nedeniyle tercih etmektedirler).
2. Sınır yönetiminde sadece AB’nin mevzuatı ve uygulamaları değil, Yunanistan ve Bulgaristan’ın da mevcut mevzuatı yorumlaması ve uygulama farkları önem kazanmaktadır.
3. AB’nin ‘güvenlik’ odaklı ve ‘uzaktan kontrol’ temelli sınır kontrolü anlayışının Meriç nehri, Yunanistan-Türkiye kara sınırı ve Ege Denizi’ndeki binlerce ölümün temel nedeni olduğu vurgulanmıştır.
4. Yunanistan tarafından Türkiye ile 10,5 kilometrelik kara sınırına inşaa edilen dikenli tel yoğun şekilde eleştirilmiştir. Eleştirilerin böyle bir önlemi çağ dışı ve insalık dışı olarak değerlendirmesinin yanı sıra uzun yıllardır sorunsuz olarak yaşayan yerli haklı da uygunsuz şekilde birbirinden ayıran yapay bir duvar olduğu vurgulanmıştır (Araştırmanın yapıldığı tarihte Bulgaristan tarafından Türkiye sınırındaki Lesovo ile Kraynovo köyleri arasında, düzensiz geçişlerin en çok yapıldığı güzergahta kurulan kesici dikenli telden yapılmış 3 metre yüksekliğindeki engelin inşaatı henüz başlamamıştı. Söz konusu dikenli telin yapımı Temmuz 2014’te tamamlandı.)
5. Sınır yönetimi konusunda külfet paylaşımının olmaması ve AB tarafından Türkiye’nin ‘arka kapı’ ve istenmeyen göçmenlerin bekletileceği bir ‘tampon bölge’ yapılması iddiaları yinelenmiştir. Özellikle mevcut politikalara ‘sınırlardaki karşılaşmalar’ en büyük isyan olarak tespit edilirken; Edirne ve İzmir halkının insanlık dramlarına şahitlikleri ve politikaların sonucu olarak görülen bu ölümlere isyan vurgulanmıştır.
6. Sınır yönetiminde FRONTEX yoğun şekilde eleştirilmiştir. Ayrıca alan çalışması sırasında yapılan görüşmelerde FRONTEX’in uygulamaları ve hak ihlallerine ilişkin somut bilgiler Edirne ve İzmir’de Ankara’dan çok daha net şekilde toplanabilmektedir. Gerek Yunanistan’ın gerekse de FRONTEX’in AB mevzuatı ve uluslararası koruma kurallarına aykırı “geri itmeleri (push backs)” ne ilişkin de önemli tespitler mevcuttur.

Bazen biz de korkuyoruz; çünkü tarlanızı sürerken bir anda 30 siyah insanın önünüze atladığını görüyorsunuz. Bu bizim için de korkutucu. Düşünün bir kere sabah tarlanıza gidiyorsunuz ve bir anda yabancılarla karşılaşıyorsunuz. Bu insanlar zararsız, bizim onlarla bir problemimiz yok; ama bazen bizler de kaçakçılık işinde olmakla suçlanıyoruz. Yani bulaşanlar da yok değil, sonuçta tarlayı ekip üç kuruş para kazanacağına özellikle gençler gelen paraya tamah ediyor; ama suçu olmayan da zan altında kalıyor. Bu da başka bir korku işte (Edirne’de bir sınır köyü muhtarı, 17.05.2013, Edirne).

Bu çalışma 3-7 Eylül 2014 tarihlerinde Karaburun, İzmir'de düzenlen 9. KARABURUN BİLİM KONGRESİ için hazırlanmıştır. Söz konusu çalışma taslak nitelikte olup, araştırmacının izni olmadan ve referans verilmeden alıntı yapılmaması rica olunur.

Biz ceset bile taşımak zorunda kalıyoruz. Muhtarlar olarak bizim ekstra resmi görevlerimiz var biliyorsunuz. Fakat ceset taşımak bambaşka ve zor bir şey. Sizde bir iz bırakıyor ve derinden etkiliyor. Geçmişte ben mezarlığa bile gidemezdim, şimdiyse kolaylıkla gidiyorum. Ceset taşımak bizim için günlük sıradan bir iş haline geldi ve bazen kendimi mezarlıkta çalışıyor gibi hissediyorum ya da cenazeevi işte ne dersiniz ona. Nehirde çürüyorlar ve siz onları taşıyorsunuz. Yani gitmesen olmaz, köylü korkuyor, arıyor, gel muhtar diyor. Yani çocuk nehir kenarında onuyor, bir bakıyorsunuz ki çürümüş cesetler hatta çürümüş çocuk cesetleri... Bunların bebeği de var. Sonra git zabıt tut. Çoğu kez arabada taşıyoruz, yani Allah rahmet eylesin; ama o koku çıkmıyor arabadan, üstünüzden hadi o çıktı da o gördükleriniz, yani zor iş bu ya. Hem bize gelmiyorlar (hedef ülkenin Türkiye olmadığını atıfla), ceremesini biz çekiyoruz... (Edirne'de bir sınır köyü muhtarı, 15.05.2013, Edirne).

Türkiye ile Yunanistan arasındaki iki hektarlık bir alanda hala mayın var ve orada olmaması gerek. Bazen bir patlama duyuyorsunuz; ama Yunan tarafı hemen gitmiyor. Biz onları buradaki Fen Lisesi'nin tepesinden görüyoruz. Sadece sabahları geliyorlar ve patlama sonrasında ceset parçalarını çöp poşetlerine topluyorlar. Ama mayınları da yeniliyorlar, uluslararası kanun ve sözleşmelere aykırı olsa da yeniliyorlar işte. Bu yüzden öyle göçmenlerin kimlik teşhisine falan da gerek kalmıyor, neyi teşhis edeceksin. Yakalamaları kayda alıyorlar; ama bu ölümler kayıt dışı. Biz de biliyoruz, işte ne zaman bir patlama olsa biliyoruz ki birileri yine gitti... (Yerel gazeteci, 14.04.2012, Edirne).

Yunanistan yasadışı göçmenleri Türkiye'ye sınırdışı ediyor. Bazen 50 göçmen bir kamyonunda ya da bazen de bir şişme botun içinde nehirde olabiliyor. Sonra onları Meriç'te Türkiye tarafına doğru itiyorlar. Bu nedenle siz bu sayıları istatistiklerde göremiyorsunuz. Botu patlatıp bizim tarafa doğru itiyorlar, bazen bu tarafa ya da nehirdeki bir yüksekliğe ulaşmadan battığı da oluyor. Bunların çoğu deniz, su görmemiş, yüzme bilmeyeni çok içlerinde... (Edirne jandarma, 23.05.2012, Edirne).

AB Kalesi'nin duvarları 2009'dan beri her geçen gün daha da yükseliyor ve AB'nin gardiyanları FRONTEX de işte bu duvarları korumak için var. Kalenin sınırında, Yunanistan'ın sınırlarını koruma kapasitesi çok az ve göçmenler aslında Yunanistan'da da kalmak istemiyor, hedefleri Avrupa içine devam etmek. Bu yüzden AB, Libya örneğinde olduğu gibi Yunanistan'ı da destekliyor. Yunanistan'da gelenleri Türkiye'ye geri itiyor. Bütün önlemler göçmenleri de alternatif yollar bulmaya itiyor. İzmir'de olanlar da işte bu politikaların ve AB'nin stratejilerinin sonucu. 2009'dan beri göçmenler İtalya ve İspanya üzerinden geçişlerinde tamamen engellendiler ve onlar da Türkiye'yi kullanmaya başladılar. Afganistan, Pakistan, Bangladeş, İran ve Irak Türkiye'nin doğu ve güneyindeki ülkeler ve işte buradan gelenler de Türkiye'yi kullanarak Avrupa'ya gitmeye çalışıyor. Bir de artık bunun üzerine Kuzey Afrika üzerinden gelenler eklendi. İzmir işte bu ülkelerden gelenler için hep bir toplanma alanı oldu. Eğer bir kapıyı kapatırsanız diğeri açılır. İşte İzmir'e olan da buydu. İzmir özellikle 2008-2010 arasında o açılan kapıydı (Sivil toplum temsilcisi, 15.02.2012, İzmir).

FRONTEX yasadışı göçmenleri kontrol ederken FRONTEX'i kim kontrol edecek? Geçen yıl bir göçmen FRONTEX tarafından vuruldu ve konu hakkında soruşturma hala devam ediyor. FRONTEX tüm iddiaları reddetse de vurdular işte. Bu kurumu kim denetleyecek, hak ihlallerini kim tespit edecek? Göçmenlerin haklarına ve bunu da geçtik evrensel etik kurallara uyuyorlar mı? Kim bilir... Göçmenlere yaklaşımları sanki düşman gibi (Yerel avukat, 23.05.2012, Edirne).

VİZE POLİTİKASI VE SINIRDAKİ YANSIMALARI

Vize politikası konusunda Edirne ve İzmir'de görüşmeciler makro düzeyde Ankara'da yapılan görüşmeler kadar bilgi sağlamamışlardır. Görüşmelerde genel eleştirinin AB'den ziyade Türkiye'nin liberal vize politikasına olduğu gözlemlenmiştir, zira vize muafiyeti anlaşmaları nedeniyle sınırları korumanın çok daha zorlaştığı, Edirne ve İzmir'in Türkiye'nin AB'ye açılan kapıları olarak zaten iyi korunamayan ve fiziki nedenlerle kontrolü son derece zor olan giriş noktaları kadar bu politikalarla artan sayılara sınır ketnlerinde yetişilemediği ifade edilmiştir. Görüşmeler ayrıca vize politikası konusunda en çok Schengen mevzuatının etkileri, Yunanistan ve Bulgaristan arasındaki farkları ortaya koymaktadır. Vize anlaşmalarının sınırlarda göçmenler ve düzensiz göçe ilişkin ağlar açısından değişimler yarattığı görülmektedir. Artan risklere bağlı olarak hem göçmenlerin karşılaştığı riskler hem de göçmen kaçakçılarının ödemek durumunda kaldıkları ücretler artmaktadır. Öte yandan vize

Bu çalışma 3-7 Eylül 2014 tarihlerinde Karaburun, İzmir’de düzenlen 9. KARABURUN BİLİM KONGRESİ için hazırlanmıştır. Söz konusu çalışma taslak nitelikte olup, araştırmacının izni olmadan ve referans verilmeden alıntı yapılmaması rica olunur.

rejimlerinin sınırdaki etkilerini de görme açısından aşağıda sunulan görüşme alıntıları oldukça aydınlatıcıdır.

Sadece sınır yönetimi değil problem olan. Biz aynı zamanda demoktarik bir ülkeyiz ve insanlar turist olarak da ülkemizi ziyaret ediyorlar. Liberal vize politikası nedeniyle olanları görüyorsunuz işte. Suriye’den geliyorlar mesela, Irak’tan ya da İran’dan. Vizesiz sadece pasaportlarıyla geliyorlar ve diyorlar ki Edirne’de Selimiye Camii’yi gezemeye geldik. Yani ne diyeceksin; ama iki gün sonra aynı adamı sınırdaki yakalıyoruz işte. En uygun zaman gelene dek bekliyorlar ve sonra da sınırı geçiyorlar. İşte o noktada onları durdurmayı deniyoruz. Bu aslında çekmiş bir ceket gibi. Bir yandan insanlara ‘hoş geldiniz’ diyorsunuz bir yandan da onları geri göndermeye çalışıyorsunuz (Edirne Valiliği temsilcisi, 29.04.2012, Edirne).

Her gün Yunan tarafına geçmeye çalışıyorlar ve işte görüyoruz neler olduğunu. Bu bir yarış ve siz kıyasıyla rekabetin olduğu dünyada gözü açık olmalısınız. Ben Bulgar sınırında yeni fırsatlar gördüm. Evet, Bulgar askerlerinin sınırdaki çok daha sert oldukları hatta hayatınızın bile tehlikede olduğu bir gerçek. Fakat herkesin bir fiyatı var. Doğru nöbet teslimini beklememiz ve iyi bağlantılarınız olması gerekli. Benim işim onlara sınırı geçirmek ve Bulgar tarafında da başka bağlantılar var. Eğer sınır senin için zorsa, yani bizim ‘koyunlar’ için (düzensiz transit göçmenlerden ekonomik durumları iyi olmayanlar için kullanılan yaygın bir ifade), bu demek ki onlar için de sınırı kontrol etmek zor (Bulgar sınır kuvvetleri). Başkalarından farklı bir şeyler yapmalısınız, sanırım buna yenilikçi olma ya da girişimci olma diyorlar, doğru mu? Geçen kış çok sert geçti, bütün ağaçlar kırılmıştı ve orman tam bir keşmekeşti. Ne bizimkiler (Türkiye’nin Jandarma ve Kara Kuvvetleri sınır birlikleri) ne de Bulgarlar buradaydı; ama biz buradaydık. Benim Bulgaristan’ı seçme nedenim bu. Daha Schengen’e üye olmadılar ya o yüzden koyunun işi zor; ama orası beni ilgilendirmez, ben sınırı geçiririm. Eeee fiyatı da ona göre tabi. Schengen olmayınca Bulgaristan tarafından dağları geçmek zorunda kalıyorlar ve sonra Yunanistan’a giriyorlar. Ben onlara yalan söylemiyorum, benim görevim sınırdan güvenle geçirmek... (Göçmen kaçakçısı, 03.07.2012, Edirne).

GERİ KABUL ANLAŞMALARINI VE SINIRDAKİ YANSIMALARI

Alan çalışmasının yapıldığı tarihlerde (Temmuz 2011 Mart 2013), Türkiye ile AB arasındaki Geri Kabul Anlaşması henüz imzalanmamıştı ve alandaki bulgular daha çok bu anlaşmanın imzalanmayacağı ve imzalanmaması gerektiği yönündeydi. Aşağıdaki görüşmelerden aktarılan alıntılarda da görüleceği üzere Geri Kabul Anlaşması’nın imzalanmaması ve imzalanması durumunda Edirne ve İzmir’de karşılaşılabilecek sorunlara ilişkin önemli bulgular yer almaktadır. Anlaşmanın imzalanması konusunda yerel yasa uygulayıcılar, külfet paylaşımı konusunda Türkiye’nin aleyhine olacak doğurgular nedeniyle olumsuz görüş bildirirken, özellikle Edirne ve İzmir’de iltica ve göç alanında çalışan ya da hak temelli çalışmaları olan sivil toplum kuruluşları ise Geri Kabul Anlaşmaları’nın düzensiz transit göçmenler ve düzensiz konuma düşen sığınmacı ve mülteciler için yarattığı ve yaratacağı hak ihlallerini dile getirmişlerdir. Ayrıca AB ile imzalanmamış olmasına karşın alan çalışmasının gerçekleştirildiği tarihte Türkiye ile Yunanistan arasındaki geri kabul anlaşması yürürlükteydi. Geri kabullerin gerçekleştiği Edirne, en azından bu anlaşmanın doğurguları adına bir fikir vermektedir.

AB sınırsız bir alan demek. Artık iç sınırlar olmadığına göre dış sınırlarını daha fazla korumaları gerekli. Yani elleriniz cebinizde giremezsiniz Avrupa’ya. Herkese de açık değil kapıları. Genç olmalı ya da en azından eğitilmiş olmalısınız. Fakat onlar istemediklerini Türkiye’ye atmak istiyorlar. Geri kabul anlaşmasının imzalanması durumunda Türkiye gerçekten çok ağır bir yükü karşılayacak. Şu anda bu yükü kaldıramayız (Yerel avukat, 15.03.2012, Edirne).

Geri kabul anlaşmaları insani yönü olmayan anlaşmalar. Devletler sorumluluğu sadece bir diğerine paslıyor. Bu çerçevede AB de aynı şeyi Türkiye’ye yapmaya çalışıyor. Bu anlaşmalar aslında bir ‘geri kabul zinciri’ yaratacak anlaşmalar. Yunanistan’ın sığınmacı kabul oranı başvuruların sadece % 1 ya da 2’si ki başvuramayan ve iltica sistemine giremeyen çok fazla kişi var. Dernek olarak Yunanistan’dan Türkiye’ye geri kabul anlaşması kapsamında iade edilen bir sığınmacı ile yaptığımız mülakatta tüm çabalarına rağmen iltica sistemine başvuramadığı bilgisini aldık. Prosedür gereği sığınma başvurusu olan ya da hali hazırda uluslararası koruma altında bulunan herhangi bir kişi başvurusu yeterli görülmesi dahi ülkesine iade edilemez. İşte bu yüzden, ülkeler geri kabul anlaşmaları ile söz konusu kişileri ‘pin pon topları’ gibi bir ülkeden bir ülkeye aktararak sorumluluktan kurtulma çabasıdır (Sivil toplum temsilcisi, 15.02.2012, İzmir).

Bu çalışma 3-7 Eylül 2014 tarihlerinde Karaburun, İzmir’de düzenlen 9. KARABURUN BİLİM KONGRESİ için hazırlanmıştır. Söz konusu çalışma taslak nitelikte olup, araştırmacının izni olmadan ve referans verilmeden alıntı yapılmaması rica olunur.

Türkiye, AB ile geri kabul anlaşmasını imzalamayacak; çünkü Türkiye’nin bir ‘bekleme odası’ olma yönünde endişeleri var ya da AB’nin arka bahçesi ifadeleri kullanılıyor. Büyük ihtimalle bu anlaşmanın imzalanması durumunda kişilere talepleri olsa bile iltica sistemine başvurma hakkı tanınmayacak. Eğer gerçekten sığınmacı olsalardı, Avrupa ülkelerinden birinde zaten başvuru yaparlardı şeklinde suçlanacaklar. Aslında bu bir anlamda ‘güvenli üçüncü ülke’ kavramının da tamamen tepetaklak edilmesi haline geliyor. Şu anda en büyük problem Edirne’de. Sayılar yükseldikçe, İzmir’e gönderilecekler ya da Aydın ve Muğla’ya. Fakat İzmir’e geldiklerinde sınır dışı edilme süreci aslında çoktan başlatılmış olacak. Fakat eğer İzmir, Aydın ya da Muğla’da iltica başvurusunda bulunurlarsa, bu kez de bu başvuruyu Edirne’deyken yapmış olmaları gerektiği söylenecek. Bu nedenle bu kaos içinde kişiler iltica başvurusu yapamadan sınır dışı edilmiş olacaklar. Geri kabul anlaşmasının imzalanması durumunda da benzer şeyler olacak. Türkiye, AB’den vize konusundaki taleplerinin yerine getirilmesi için bir koz olarak görüyor bu anlaşmayı. Bir yandan da benzer anlaşmaları komşu ya da kaynak ülkeler ile imzalamaya çalışıyor, böylece en azından daha küçük bir bekleme odası olabilecek. Yoksa Türkiye bu anlaşmayı imzalamayacak (BMMYK Ege Bölgesi Hukuk Desteği temsilcisi, 13.02.2012, İzmir).

Eğer Türkiye bu anlaşmayı imzalarsa, belayı da kabul etmeiş olacak. Sonuçta, Yunanistan’da tutuklanan herkesi Türkiye’ye iade etmeye çalışacaklar. Bu kişilerin Türkiye üzerinden yasadışı olarak geldiğini iddia edecekler. Herhangi bir tercüman olmayacak, sadece beyanlarında “Türkiye’den geldim” bulunacak. Gerçekte hangi ülkeden geldiklerine bakılmadan hepsine Türkiye’den gelmiş muamelesi yapılacak ve Türkiye’ye iadeleri talep edilecek. Peki ya sonrası? Birçok ülke vatandaşlarına ne olduğunu umursamıyor bile. Konsolosluklarına gideceksin; ama kimin umrunda. Bu ülkelerin büyük kısmı Afrika kıtası, Orta Doğu ya da Asya’dan. Bu ülkelerle geri kabul anlaşması olmadan yakalama olsuktan sonra bu kişileri nasıl sınır dışı edeceksin? Onları uçağa koyup gönderebilecek miyiz, bu bizim için finanse edilmesi mümkün olmayan bir durum. Ya da onları alıp İran sınırına mı atacağız? Bu kişilerle Türkiye olarak ne yapacaksın. Onlar zaten mağdur. AB vize kolaylığı sözü veriyor. Yapacakları tek şey istenen belge sayısını düşürmek ya da para istememek belki daha uzun süreli vize verecekler emekliler için falan. Bunlar bir sürü ıvır zıvır, sonuçta yine de vize isteyecekler senden. Peki ya bu göçmenlerin bedeli bu mu olacak? (Yerel gazeteci, 14.05.2012, Edirne).

DÜZENSİZ VE ZORUNLU GÖÇ KESİŞİMİNDE ‘COĞRAFI ÇEKİNCE’ VE ALANDAKİ YANSIMALAR

Alan çalışmasında 1951 Cenevre Sözleşmesi’nde istinaden Türkiye’nin saklı tuttuğu ‘coğrafi çekincenin’ kaldırılmasının AB tarafından Türkiye’den talep edilen en önemli mevzuat değişikliklerinden biri olmasına rağmen görüşme yapılan kişilerin bu konuda iki gruba ayrıldıkları görülmektedir. Birinci grup Türkiye’nin mevcut kapasitesinin çekincenin kaldırılmasına henüz yeterli olmadığını savunurken, özellikle hak temelli çalışmalar yürüten sivil toplum kuurluşları temsilcilerinin alandaki tecrübelerine dayanarak bu çekincenin kaldırılmamasının önemli bir hak ihlali olduğunu savundukları görülmektedir. Coğrafi çekinceye ilişkin olarak AB’ye üyelik sürecinin önemli bir çıktısı olarak görülebilecek ve 11 Nisan 2014 itibarıyla tüm maddeleri yürürlüğe giren YUKK’ta coğrafi çekinceye konu olan ve Avrupa dışından gelen sığınmacılara Türkiye tarafından “şartlı mülteci” olarak tanımlanmasını, yürürlükten kalkan uygulamada “sığınmacı” olarak tanımlanması ile bir farkı bulunmadığı iddiası da alandaki önemli tespitlerden biridir.

Şu anda Suriyelilerin durumu gibi tam bir felaket yaşanacaktır. Şu anda 5.000 sığınmacı var Türkiye’de. Bir anda bu sayı 500.000’e yükselecek. Bu baş edemeyeceğimiz bir yük ve ciddi sonuçları olacaktır. Coğrafi çekincenin kaldırılması durumunda Türkiye bu kişilerin de sorumluluğunu alacak. Sosyal, ekonomik sonuçları olacak ve buna hepimiz katlanmak zorundayız (Edirne İl Meniyet Müdürlüğü Yabancılar Şubesi temsilcisi, Edirne).

Siz sadece insanları yasadışı olmaya iteliyorsunuz; çünkü bizim iltica sistemimiz zaten berbat durumda. Sadece bugün 150 göçmenin ifadesini aldım sınırdaki yakaladığımız. Yakalandıktan sonra iltica prosedürüne de bavuramazlar. Türkiye’ye girer girmez, Türkiye’ye yasadışı yollarla girdiklerini; ancak sığınma başvurusu yapmak istediklerini söylemeleri gerekli. Ancak bu şekilde başvuruları alınır, aksi takdirde tutuklanma sonrasında geri gönderme merkezlerinde iltica prosedürüne erişim gerçekten çok

Bu çalışma 3-7 Eylül 2014 tarihlerinde Karaburun, İzmir’de düzenlen 9. KARABURUN BİLİM KONGRESİ için hazırlanmıştır. Söz konusu çalışma taslak nitelikte olup, araştırmacının izni olmadan ve referans verilmeden alıntı yapılmaması rica olunur.

da olası değil. Alınmayacaktır; çünkü yakalanmadan başvursalardı şeklinde bir yaklaşım ile gerçek mülteciler olmadıkları iddia edilecektir (İzmir İl Emniyet Müdürlüğü çevirmeni, 11.12.2012, İzmir).

“İSTENMEYENLER” İÇİN POLİTİKALARIN ‘İSTENMEYEN’ DOĞURGULARI

Çalışmada özellikle düzensiz transit göç konusunda önemli bir transit ülke olan Türkiye için AB’nin dört önemli stratejik aracı incelenmiştir; ancak bu politikaların göçmen sayılarını azaltmak veya AB sınırlarına gelmeden transit ülkelerde durdurmanın ötesinde transit kentler Edirne ve İzmir’de önemli ve yasa yapıcılar tarafından öngörülemeyen sonuçları da olduğu tespit edilmiştir. Bunlardan en önemlisi aslında diğer strateji başlıklarında da dile getirilen ‘yasadışı’ dır. Bir diğer önemli etki de bu kentlerin aslında mevcut politikaların bir sonucu olarak geçiş kenti haline gelirken bu kentlerde yeni bir sektör ve ekonominin doğmasıdır. Bir başka deyişle AB’nin ekonomi-politiğinin aşağıdaki alıntılarda görüleceği üzere yarattığı bir yeni “eko sistem”dir. Ancak ne yazık ki bu sistemin kaybedenleri isyanın adı olan ‘düzensiz transit göçmenlerdir. Şüphesiz önleyici programlar, politikalar ve özel operasyonlar örneğin İtalya ve İspanya örneklerinde de görüldüğü üzere Kuzey Afrika’dan gelen önemli bir nüfusu durdurmuştur; ancak kaynak ülkelerdeki itici faktörler (pushing factors) sona ermedikçe söz konusu politikaların sadece rotalarda, yöntemlerde, ölen göçmen sayısında, alınan risklerde ve göçmen kaçakçılarının ödenen rakamlarda ve belki de en önemlisi de yaşanan trajedilerde değişiklik yarattığı görülmektedir. Bu bağlamda aşağıda sunulan alan çalışmasına ilişkin görüşme alıntıları, odaklanılan stratejilerin doğurgularını ortaya koymaktadır.

Edirne şu anda bu sektörün yıldızı, bundan önce İzmir böyleydi. Edirne ortalaması 300-400 Dolar iken, burada 1.200-1.600 Dolar civarındaydı; çünkü İzmir’de bu işin ek ödemeleri var. Eskortun, botun, kaptanın. Bir de Edirne’de 11 ay çalışabiliyorsun; ama İzmir’de 3-4 ay. Eee risk arttıkça fiyat da artar. Koyun anlamaz değişen politikadan falan. Senin sorduğun AB de bizi böyle bağlıyor işte. AB bir yerde sıkıyor ümüğünü, eeee sen de ona göre davranıyorsun (Göçmen kaçakçısı, 09.01.2012, Edirne).

Eğer bir yeri bloke ederseniz, başka bir yerden gelecekler. Eğer Mısır’dan gelişlerini durdurursanız İsrail’den gelmeye başlarlar. Ben milyon dolarlık yat kiralıyorum. Günlüğü 3000 \$. Sadece 30 VIP müşterim oluyor ve her birinden 15.000 € alıyorum, bu da yapıyor 450.000 €. Eğer sana bunun 50.000’nini versem, sen mi beni durduracaksın? (Göçmen kaçakçısı, 19.09.2012, İzmir).

Bu işin ardında organize suç grupları var. Kaçakçılıktan para sağlayan gruplar. Bunlar aynı kanser gibi. Genelde genç çocukları alıyorlar, eninde sonunda bu sıcak para. 3.000 Dolara nasıl hayır diyebilirler? Fakat işin sonunda 50-60 lira veriyorlar ve paranın geri kalanı da organizatörlere gidiyor. Mesela Edirne’de mevsimlik işçiler var ve benim için günlük 50 liraya çalışmak yerine, 10-20 göçmene rehberlik ederek bütün gün tarlada çalışarak kazanacağı parayı bir günde çıkartıyorlar. Eğer böyle bir fırsat bulursanız bir daha düzgün bir işte çalışmazsınız. Kaynak ya da merkez İstanbul; ama geçişler Edirne’den. (Edirne bir sınır köyü muhtarı, 20.05.2012, Edirne).

Fiyatlar yüksek ve işin kendisi de bir hayli karlı. 5-10 operasyon ile geleceğinizi garantiliyorsunuz. Eğer yakalanırsanız 2-3 ay yattıktan sonra salıyorlar. Finansal karı düşündükten sonra 3 ay dediğin nedir ki? Eğer 40-50 bin yazanabiliyorsanız, 2-3 ay hapis yatmayı da göze alabiliyorsunuz. (Göçmen kaçakçısı, 21.05.2012, Edirne).

...Bir yatta mesela 5 VIP müşterin olur; ama 5000 tonluk bir gemide 1000 göçmen taşırsın. Yolculuk 5 gün sürüyor, ben artık koyun da taşımıyorum Yunanistan’la da uğraşmıyorum. Benim için temiz, İtalya Trieste. 5 günün sonunda işte o gemiyi kendin alacak kadar çok para kazanıyorsun, kazandırıyor da. Benim İzmir’deki bağlantılarım, otelcisi, eskortu herkes kazanıyordu; ama içeri girdikten sonra artık koyunla uğraşmam. Müşterim VIP. 5 günlük işten sonra istersen emekli olabilirsin. (Göçmen kaçakçısı, 18.03.2012, İzmir).

Öte yandan Edirne ve İzmir için negatif etkinin yanı sıra düzensiz göçün bu geçiş kentlerinde yerel ekonominin canlanmasında olumlu bir etkisi olduğu da vurgulanmıştır. Edirne’de daha çok sınır köylerinde kırsalda hissedilen değişim, İzmir’de daha merkezdeydi.

Bu çalışma 3-7 Eylül 2014 tarihlerinde Karaburun, İzmir’de düzenlen 9. KARABURUN BİLİM KONGRESİ için hazırlanmıştır. Söz konusu çalışma taslak nitelikte olup, araştırmacının izni olmadan ve referans verilmeden alıntı yapılmaması rica olunur.

Göçmenler yerel ekonomi için çok önemli. Burada otellerde kalıyorlardı. Otel sahibi için odayı kimin tuttuğunun ne önemi var, yeter ki ona para gelsin. İnternet kafeler, marketler, fırıncı, ya eczane bile işte. Burada can yelekleri satılıyordu marketlerde bir ara. Çorbacısı da kazanıyor, çaycısı da... Ama bu rotayı kullanmak pahalı, bu yüzden artık Edirne’yi kullanıyorlar. Maliyet açısından daha uygun. Bilgiyi her yerden alıyor; kaçakçısından, arkadaşından, memleketlisinden... (Sivil toplum temsilcisi, 15.02.2012, İzmir).

Ya güzel para ve biz işe yeniden döndük. Belki 2007-2008 gibi değil, yani işler 2010’un başına kadar güzeldi; ama yine de tüm odalar dolu. İş güzel; çünkü biz otelde kalıyoruz ve sen müşterilerin parası ödeyip çıktından sonra da kazanmaya devam ediyorsun, hangi otelcinin böyle şansı var. Bir şekilde turizm acentası gibi çalışıyoruz, her şey dahil. Benim Filistin’den bir çocuk vardı. Şimdi İstanbul’da yaşıyor, artık zengin oldu hergele. Hala bu sektörde; ama ben 9 aylık hapisten sonra bıraktım; ama şimdi yavaştan işte yine öyle... Yani onlar (Hedef ülkelere atıfla) girme dedikçe, su yolunu bulacak, bize de iş düşecek. Herkes kazansın öyle değil mi...(Otel sahibi, göçmen kaçakçısı, 14.01.2012, İzmir).

Esnaf, otel sahipleri ve herkes mutluymuştu. Her şey bir yana para getiren bir işti. Onlar da kazandı; ama şimdi mutsuzlar. Müşteriler gitti; ama biri gider biri gelir. Şimdi yeniden Suriyeliler var. O dönemler (2008-2010 arası) garip bir dönemdi ama. Yani düşün bir siyah adam, omzunda şişme botla Basmane sokaklarından yürüyor. Eskiden görüyordum, hangi araba alıyor onu, o araba kimin arabası falan. Herkes işin içindeydi, herkes payına düşeni kazanıyordu (Basmane Semt Merkezi temsilcisi, 03.03.2013, İzmir).

Bu nüfus (göçmenler), Basmanede bir eko-sistem yarattı. Bu semt her zaman işçilerin, göçmenlerin (ülke içinde yerinden edilmişler ya da iç göçe atıfla) falan mekanıydı zaten. Belki bu geçmişin bir devamı ama şimdi her şey küresel göç de küresel. Mardin’den değil de Eritre’den geliyor. Burada göçmenler ciddi bir sosyal ve ekonomik değişim yarattı. Küçük esnaf, oteller, herkes kazanıyordu. Herkes bir şekilde kaçakçı olmuştu, yani kendi yapmasa bile zincirin içinde. Karlı olunca kendi ekonomisini yarattı işte. Bir süre böyle, sonra artık polisin göz ardı edemeyeceği bir hal aldı. Dönüm noktası Seferihisar oldu, sonra görünür oldu Basmane (Basmane muhtarı, 14.03.2012, İzmir).

SONUÇ YERİNE

Bu çalışmanın en önemli argümanlarından biri, AB’nin iltica ve göç politikalarının Türkiye’deki doğurgularının sadece makro ve mikro düzeyde değil; düzensiz transit göç için son derece önemli transnasyonel mekanlar olan, düzensiz göçün devamlılığını sağlayan ya da kabul koşullarının yetersizliğinde göçmenlere göçmenler için hayatta kalma stratejileri sunan ağların yer aldığı geçiş (transit) kentlerin de söz konusu ağlar ile mezo düzeyde analiz edilmesi gerektiğidir. Bu kentlerin temel özelliğinin kaynak ülkelerin politikalarının yarı-çevre ülkelerdeki devamını sağlayan ve düzensiz göçün yarattığı ‘kaçakçılık’ sektörünün de hayat bulduğu transnasyonel sosyal alanlar olmalarıdır. Bir anlamda göçmenlerin bu yeni pazarda sadece ucuz işgücü olarak değil, aynı zamanda ‘metalar’ olarak karşımıza çıktıklarını görüyoruz.

Başta AB olmak üzere kaynak ülkelerin kısıtlayıcı iltica ve göç politikaları ve bunlara ilişkin çalışmaya da konu olan araçların göçün rotalarını değiştirmek, yasadışı ‘kaçakçılık’ gibi sektörleri güçlendirmek, transit kentlerde ekonomik hareketlilik sağlayarak yeni ekonomiye bu kentleri de dahil etme dışında göçmenler adına riskleri ve kaçakçılara ödenen ücretleri arttırarak çoğu kez ciddi insanlık dramlarına da neden oldukları görülmektedir. Dolayısıyla aslında söz konusu politika ve araçların düzensiz transit göçü önleme konusunda yetersizlikleri ortaya konulurken ‘istenmeyen’ ve belki de ‘beklenmeyen’ sonuçları da analiz edilmiştir. Çalışma boyunca makro düzeyden mikro düzeye görüşülen kişilerin hepsinin ortak sözü “yasadışı (düzensiz) göçü önleyemezsiniz, su akar yolunu bulur” olmuştu ve bu ortak söylemin farklı boyutlarına değinmişlerdi. Bir başka ortak söz de onları yasadışılığa iten ve ülkelerini terk etmelerine neden olan kök sorunların kaynak ülkelerde çözülmesi gereğine yapılan vurguydu; ancak görünen o ki hedef ülkeler hala ekonomik olarak bu yaklaşımı uygulanabilir

Bu çalışma 3-7 Eylül 2014 tarihlerinde Karaburun, İzmir’de düzenlen 9. KARABURUN BİLİM KONGRESİ için hazırlanmıştır. Söz konusu çalışma taslak nitelikte olup, araştırmacının izni olmadan ve referans verilmeden alıntı yapılmaması rica olunur.

bulmazken bu nüfusu sınırlarının ötesinde mümkünse en yakın transit ülkelerde ‘uzaktan kontrol’ yaklaşımı ile tutmak istegindeler. Bu noktada son sözleri bu politikalardan en çok etkilenen ve çoğu kez insanlık dramlarını aktörleri haline gelen düzensiz transit göçmenlere bırakmak istiyorum.

Afganistan’ı (Hilmet) bir ay önce terkettik. İran üzerinden kaçakçıların yardımıyla Van’dan Türkiye’ye girdik. Üç hafta oldu Türkiye’ye geleli; ama Edirne’ye giderken bizi götürdükleri kamyonet kaza yaptı. Biz 20 kişiydik, geceydi, araba hızlıydı sanırım ve çok salladığı için yol da stabilize değildi. Orada üç kişi öldü, her yere dağılmıştık. Araba birkaç kez yolda durmuştu ve başkalarını da almıştık ve kapısı bile kapanmayacak kadar sıkıştıktık orada. Sanırım İtansul’dan 3 saat sürdü. Kazadan kurtulduk, karımı ve kızımı aldım. Nerede olduğumu bilmeden yürüdük. Köylülerden yardım istedik; ama etmelidiler. Gidin gidin dediler. Kaçakçıyı aramak için telefonlarını istedik vermediler. Sonra sanırım biri polisi aradı. Onlar gelmeden bir traktördeki yaşlı adam bizi aldı. Bizi bir köye götürdüler, yememk ve giyecek verdiler. Sonra bizi küçük bir markete götürdüler. Kızım iki yaşında ve neredeyse ölüyordu. Çünkü hava çok soğuktu ve o sadece iki yaşında. Sonra jandarma geldi bizi tutukladı. Hastaneye götürdü, fotoğraflarımızı çektiler. Biz paniktik, arabadaki diğer kişilere bakmadık. Sonra bizim arabada olan başkalarını da getirdiler hastaneye. Biri hamileydi, kaburgaları kırılmıştı. Sonra bizi geri başka bir karakola(Edirne geri gönderme merkezi) götürdüler sonra orası çok karabalıktı, buraya yolladılar (İzmir Geri Gönderme Merkezi) (Afgan düzensiz transit göçmen, M07, 22.11.2011, Edirne).

Beni Yunanistan’da yakaladılar ve hapisanedeki günlerim çok zordu. Orada 27 gün kaldım ve sonunda zaten orada olmamam gerektiğini; çünkü Filistinli olduğumu söylediler; tamam ama ben Suriye’de yaşıyordum. Suriye bize kimlik gibi bir şey verdi, benim de vardı; ama kaçakçı aldı. Beni Edirne’ye yolladılar sonra, orası cennet gibiydi. Yunanistan’da kaldığım yerde kıpırdıyacak yer yoktu. Bizi sürekli dövüyorlardı. Son ra dil problemi vardı. Bir Iraklı arkadaş sinirlenip bağırdı, onlar da onu neredeyse öldürüyordu döverek. Bu yüzden ben çok dikkatliydim. Küçük bir pencere vardı, oradan gün ışığı geliyordu; ama dışarı çıkmamıza izin yoktu. Şimdi Suriye’den verilen kimlik olmadan oraya dönemem; çünkü oradan da izinsiz çıktım. Yunan bizden kurtuldu, Türkiye’ye yolladı; ama benim şimdi kafam çok karışık. Suriye’de de mülteci olduğum için bu süreci biraz biliyorum; ama şimdi ne yapmam gerek? Yunan bizi Türkiye’ye gönderemezdi biliyorum, sadece komşu ülkelerin vatandaşları verilir Türkiye’ye; ama gönderdiler işte. Yani o yüzden bizi ormanda serbet bırakıp yürüyün dediler... (Filistinli düzensiz transit göçmen, M09, 24.02.2012, Edirne)

Ve son olarak yaşanan insalık dramına ilişkin birkaç alıntı...

Can da yakmadık değil; ama yapacak bir şey yok. Evde de çoluk çocuk var bakacak. Bir kez baktım Yunan teknesi yaklaşıyor. Verdim gazı, verdim gazı sonra bir salto, savruldu koyunlar denize; ama yapacak bir şey yok. Yakalandın mı hele ki Yunan yakaladı mı bittin işte. İşkence var, bir ... yaptırmıyorlar, elin kolun bağlı bekle işte. Yani bir o var işte üzüldüğüm; ama dedim ya yapacak bir şey yok. Kız kolejde, oğlan işe yaramaz, aile geçindiriyoruz... (Göçmen kaçakçısı, 01.07.2012, İzmir).

Geçmişte Basmane’deki ucuz otellerde kalıyorlardı; ama artık değil. Tabi hala burada kalanlar da var; ama şimdi genellikle evlerdeler. Yakalanmalar olduktan sonra özellikle de Seferihisar kazası, artık onlar için haya daha zor. Kaçakçılar onları evlere kilitliyor, dışarı çıkamazlar. Bütün ihtiyaçlarını getiriyorlar dışarıdan. Suyu, ekmeği işte neye ihtiyacı varsa. Transfer edilene dek bu şekilde. Bazen konteynerlardalar bazen de evlerin depolarındalar. Hayal et, tepede bir küçük pencere, zor nefes alıyorlar. Tuvalet falan da yok. Su veriyorlar bir de biraz bisküvi, eee işin tuvalet boyutu var tabi o yüzden. İş gittikçe daha acımasız hale geldi. Orada ümüğünü sıkıyorlar kaçakçının olan göçmene oluyor. Yani ha bir paket sigara ha mazot ne farkı var ki. Artık göremiyoruz göçmenleri, kaçakçı ne isterse yapıyor. Onları kitleyip, denizin ortasında botlarla tehlikenin ortasına atıyor. Son olayda (Baradan kazası), o çocuklar ve kadınları kitlemişlerdi işte (İzmir İl Emniyet Müdürlüğü, Kaçakçılık ve Organize Suçlar Şubesi temsilcisi, 06.07.2012, İzmir).

Bu çalışma 3-7 Eylül 2014 tarihlerinde Karaburun, İzmir’de düzenlenen 9. KARABURUN BİLİM KONGRESİ için hazırlanmıştır. Söz konusu çalışma taslak nitelikte olup, araştırmacının izni olmadan ve referans verilmeden alıntı yapılmaması rica olunur.

REFERANSLAR

AVRUPA KOMİSYONU (1998- 2012). Turkey Progress Reports, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2012/package/tr_rapport_2012_en.pdf (Erişim 01.02.2013).

BOSWELL, C. (2003). “The External Dimension of EU Immigration and Asylum Policy”, International Affairs, No. 79/ 3, pp. 619- 38.

CVAJNER, M. and SCIORTINO, G. (2010). “Theorizing Irregular Migration: The Control of Spatial Mobility in Differentiated Societies”, European Journal of Social Theory, No. 13, pp. 389- 404.

DOUKOURE, O. and OGER, H. (2007). The EC External Migration Policy: The Case of the MENA Countries, Cooperation Project on the Social Integration of Immigrants, Migration and the Movement of Persons, European University Institute, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, pp. 2.

FRONTEX (2014). Annual Risk Analysis Report, Risk Analysis Unit FRONTEX Reference Number: 5202, OPOCE Catalogue number: TT-AC-13-001-EN-C ISBN 978- 92-95033-70-2 ISSN 1977-4451 DOI 10.2819/30496, Warsaw.

FRONTEX (2012). Annual Risk Analysis Report, Risk Analysis Unit FRONTEX Reference Number: 5202, OPOCE Catalogue number: TT-AC-12-001-EN-C ISBN 978- 92-95033-47-4 ISSN 1977-4451 DOI 10.2819/23386, Warsaw.

GEDDES, A. (2009). Migration as Foreign Policy? The External Dimension of EU Action on Migration and Asylum, SIEPS Report, No. 2009 (2).

GLICK-SCHILLER, N. and ÇAĞLAR, A. (2011). Locating Migration, Cornell University Press, Ithaca and London.

GLICK- SCHILLER, N., ÇAĞLAR, A. (2007). “Migrant Incorporation and City Scale: Towards A Theory of Locality in Migration Studies”, Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations, No. 2/07, Malmö University Press, Sweden.

GORDENKER, L. (1987). Political Refugees, Political Persecution, International Relations; Refugees and International Cooperation, Columbia University Press (New York), ISBN 0231066244.

GÖKALP-ARAS, E. and ŞAHİN-MENCÜTEK, Z. (forthcoming). “Externalization of the EU’s Policy on Irregular Migration: the Case of Turkey”, in the EU and Turkey: Challenges and Opportunities edited by Annette FREYBERG-INAN, Palgrave Macmillan.

GÖKALP-ARAS, E. (2013). A Multi-level and Multi-sited Analysis of the European Union’s Immigration and Asylum Policy Concerning Irregular Migration and Its Implications for Turkey: Edirne and Izmir as Two Major Gateway Cities”, Ph.D. Thesis Submitted to the Graduate School of Social Sciences, The Middle East Technical University, Ankara, Turkey.

IOM (2004), Glossary, retrieved from http://publications.iom.int/bookstore/free/IML_1_EN.pdf (Erişim 02.03.2011)

Bu çalışma 3-7 Eylül 2014 tarihlerinde Karaburun, İzmir’de düzenlen 9. KARABURUN BİLİM KONGRESİ için hazırlanmıştır. Söz konusu çalışma taslak nitelikte olup, araştırmacının izni olmadan ve referans verilmeden alıntı yapılmaması rica olunur.

İÇDUYGU, A. Ve AKSEL, D. B. (2012). “Türkiye’de Düzensiz Göç”, Uluslararası Göç Örgütü Yayınları, http://www.turkey.iom.int/documents/IrregularMigration/irregular_migration_turkce.pdf (Erişim 27.08.2014)

İÇDUYGU, A. (2011a), The Irregular Migration Corridor between the EU and Turkey: Is it Possible to Block it with a Readmission Agreement?, Research Report Case Study EU-US Immigration Systems, No. 2011/14.

İÇDUYGU, A. (2011b), “Europe, Turkey, and International Migration: An Uneasy Negotiation”, Paper presented at the Migration Working Group, European University Institute (EUI), Florence, retrieved from <http://www.eui.eu/Documents/RSCAS/Research/MWG/201011/01-26-Icduygu.pdf> (Erişim 24.03.2013)

KALE, B. (2005). The Impact of Europeanization on Domestic Policy Structures: Asylum and Refugee Policies in Turkey’s Accession Process to the European Union, Ph.D. Thesis Submitted to the Graduate School of Social Sciences, The Middle East Technical University, Ankara, Turkey.

KÖKTAŞ, A. (2011). “Sınır Güvenlik Birimi Kurma Çalışmaları”, Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE)/ Institute of Stratejik Thinking Publications, Ankara.

LADRECH, R. (1994). “Europeanization of Domestic Politics and Institutions: The Case of France”, Journal of Common Market Studies, No. 32/1, pp. 69- 87.

LAVENEX, S. and UÇARER, E. (2004). “The External Dimension of Europeanization: The Case of Immigration”, Cooperation and Conflict, No. 39: 417, pp. 417- 443, retrieved from <http://cac.sagepub.com/content/39/4/417> (Erişim 07.07.2012).

MOREHOUSE, C. and BLOMFEILD, M. (2011). Irregular Migration in Europe, Migration Policy Institute, Washington, DC: Migration Policy Institute, pp. 10.

NIEMANN, A. and SCHMIDTHAUSSLER N., (2012). “The Logic of EU Policy- Making on (Irregular) Migration: Securitisation or Risk?”, Paper presented at the UACES Conference: Exchanging Ideas on Europe 2012: Old Borders– New Frontiers, 3-5 September 2012, Passau, Germany.

PAPADOPOULOU-KOURKOULA, A. (2008). Transit Migration: The Missing Link Between Emigration and Settlement, New York: Palgrave Macmillan.

PAPADOPOULOU, A. (2005). “Exploring the Asylum-Migration Nexus: A Case Study of Transit Migrants in Europe”, Global Migration Perspectives, No: 23, Geneva: Global Commission on International Migration, http://www.gcim.org/gmp/Globalper_cent20Migrationper_cent20Perspectivesper_cent20Noper_cent2023.pdf (Erişim 02.10.2011).

PEERS, S. (2007). EU Justice and Home Affairs Law, Oxford: University Press.

PETKOVA, L. (2012). “EU’s Readmission Agreement and Visa Liberalization Talks with Turkey: Backing Up Turkey’s Protracted Way to the EU”, Global Political Trends Centre (GPoT), No. 33.

SCHIMMELFENNIG, F. (2012). “Europeanization beyond Europe”, Living Reviews in European Governance, Vol. 7, No. 1, pp. 5- 24.

UNECE, (1993). International Migration Bulletin, No.3.

Bu çalışma 3-7 Eylül 2014 tarihlerinde Karaburun, İzmir’de düzenlen 9. KARABURUN BİLİM KONGRESİ için hazırlanmıştır. Söz konusu çalışma taslak nitelikte olup, araştırmacının izni olmadan ve referans verilmeden alıntı yapılmaması rica olunur.

VINK, M. (2002). “What is Europeanization? and Other Questions on a New Research Agenda”, Paper Presented at the Second YEN Research Meeting on Europeanization, University of Bocconi, Milan.